

## บทบาทและหน้าที่ทนายความในกระบวนการยุติธรรมดิจิทัล:

### การวิเคราะห์เชิงกฎหมายและเทคโนโลยีของไทย

## The Roles and Responsibilities of Lawyers in the Digital Justice System:

### A Thai Legal and Technological Analysis

อัศวิน ครอบครอง<sup>1</sup> ธงชัย ผลรุ่ง<sup>2</sup> และ ชัยวรรณ ลีโรจนวุฒิกุล<sup>3\*</sup>

Aukkarawit Robkob<sup>1</sup> Thongchai Phonrung<sup>2</sup> and Chartchawan Leerodanawutkun<sup>3\*</sup>

Received: April 29, 2026

Revised: June 8, 2026

Accepted: June 22, 2026

#### บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบของการเปลี่ยนผ่านสู่กระบวนการยุติธรรมดิจิทัลต่อบทบาทและหน้าที่ของทนายความไทย ภายใต้บริบทของการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการยุติธรรม อาทิ ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ระบบศาลอิเล็กทรอนิกส์ พยานหลักฐานดิจิทัล เทคโนโลยีบล็อกเชน และการพิจารณาคดีทางไกลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษากรอบกฎหมายและระเบียบที่กำกับกระบวนการยุติธรรมดิจิทัลของไทย (2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงบทบาทของทนายความภายใต้บริบทเทคโนโลยีดิจิทัล (3) ประเมินผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ต่อการปฏิบัติวิชาชีพกฎหมาย (4) ศึกษาประเด็นด้านจริยธรรมและมาตรฐานวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง และ (5) เสนอแนวทางเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาวิชาชีพทนายความไทยในอนาคต การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสารร่วมกับการวิเคราะห์เชิงนโยบาย โดยศึกษากฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ งานวิจัย และวรรณกรรมทางวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากนั้นนำมาวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์เชิงประเด็นเพื่ออธิบายพลวัตการเปลี่ยนแปลงของวิชาชีพกฎหมายภายใต้กระบวนการยุติธรรมดิจิทัล ผลการศึกษาพบว่า การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมดิจิทัลได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างต่อการปฏิบัติงานของทนายความอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการดำเนินคดีผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ การจัดการพยานหลักฐานดิจิทัล การพิจารณาคดีทางไกล และการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อสนับสนุนการค้นคว้ากฎหมาย การวิเคราะห์ข้อมูล และการจัดการเอกสารทางคดี อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวยังคงเผชิญความท้าทายด้านความถูกต้องของข้อมูล การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ความโปร่งใสของระบบอัตโนมัติ ความลำเอียงของอัลกอริทึม และความรับผิดชอบทางจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพ บทความเสนอองค์ความรู้ใหม่ในรูปของกรอบแนวคิด “ทนายความยุคดิจิทัลบูรณาการ” (Integrated Digital Lawyer: IDL) ซึ่งอธิบายสมรรถนะสำคัญที่จำเป็นต่อการปฏิบัติวิชาชีพในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย ความรู้ทางกฎหมาย สมรรถนะด้านเทคโนโลยี การจัดการพยานหลักฐานดิจิทัล การกำกับดูแลการใช้ปัญญาประดิษฐ์ และจริยธรรมดิจิทัล โดยมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมศักยภาพของผู้ประกอบวิชาชีพ มากกว่าการทดแทนดุลพินิจทางกฎหมายของมนุษย์ อันจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักนิติธรรมในอนาคต

**คำสำคัญ :** กระบวนการพิจารณาคดี ทนายความ ปัญญาประดิษฐ์ กระบวนการยุติธรรมดิจิทัล จริยธรรมวิชาชีพกฎหมาย

#### Abstract

This academic article aims to study and analyze the impact of the transition to digital justice on the roles and responsibilities of Thai lawyers within the context of the adoption of modern technologies in the justice process, such as Artificial Intelligence (AI), electronic court systems, digital evidence, blockchain technology, and remote litigation. The objectives are to (1) study the legal framework and regulations governing Thailand's digital justice process, (2) analyze the changing roles of lawyers within the digital technology context, (3) assess the impact of AI on legal practice,

<sup>1</sup>นักศึกษาลัทธิปริญญาตรี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

<sup>1</sup>Undergraduate students in the Faculty of Law, Rajabhat Maha Sarakham University

<sup>2</sup>อาจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

<sup>2</sup>Lecturer in Law, Faculty of Law, Rajabhat Maha Sarakham University

<sup>3</sup>ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

<sup>3</sup>Assistant Professor in Law, Faculty of Law, Rajabhat Maha Sarakham University

\*Corresponding author: E-mail address: chartchwan.le@rmu.ac.th

(4) study relevant ethical issues and professional standards, and (5) propose policy guidelines for the future development of the Thai legal profession. This study employs a documentary research methodology combined with policy analysis, examining laws, regulations, research, and academic literature both domestically and internationally. Content analysis and thematic synthesis are then conducted to explain the dynamics of change in the legal profession under the digital justice process. The findings indicate that the reform of the digital justice process has significantly altered the structural practices of lawyers, particularly in electronic litigation, digital evidence management, remote litigation, and the application of AI to support legal research, data analysis, and case document management. However, the use of such technologies still faces challenges regarding data accuracy, personal data protection, transparency of automation, and algorithmic bias. This article addresses the ethical responsibilities of legal professionals by presenting a new framework: the "Integrated Digital Lawyer" (IDL). This framework describes key competencies necessary for professional practice in the digital age, encompassing legal knowledge, technological skills, digital evidence management, regulation of artificial intelligence, and digital ethics. The emphasis is on using technology to empower legal professionals rather than replacing human judgment, leading to the development of an efficient, transparent, and rule-of-law-compliant justice system in the future.

**Keywords:** Judicial Proceedings, Lawyers, Artificial Intelligence, Digital Justice System, Legal Professional Ethics

## บทนำ (Introduction)

กระบวนการยุติธรรมไทยกำลังเผชิญการเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อการปฏิบัติวิชาชีพกฎหมายอย่างมีนัยสำคัญ ทนายความมิได้มีบทบาทเพียงเป็นผู้แทนคู่ความในกระบวนการพิจารณาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ให้คำปรึกษาทางกฎหมาย ค้ำครองสิทธิของลูกค้า ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของกระบวนการ และธำรงความเป็นธรรมในระบบยุติธรรม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสอดคล้องกับแนวโน้มสากลที่มองว่าเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) มีใช้เพียงเครื่องมือสนับสนุนงานธุรการของศาล หากแต่เป็นกลไกสำคัญที่เปลี่ยนแปลงวิธีการจัดเก็บ ใช้ วิเคราะห์ และกำกับข้อมูลในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาภายใต้หลักความเสมอภาค ความเป็นอิสระของตุลาการ และความไว้วางใจของประชาชน (Organization for Economic Co-operation and Development, 2024)

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) มีศักยภาพในการสนับสนุนงานวิจัยทางกฎหมาย การวิเคราะห์สัญญา การจัดการเอกสาร การประเมินความเสี่ยงของคดี และการคาดการณ์แนวโน้มคำพิพากษา อย่างไรก็ตาม การใช้ AI ในกระบวนการยุติธรรมยังมีข้อจำกัด เนื่องจากการตัดสินใจทางกฎหมายมิได้อาศัยเพียงการประมวลผลข้อมูลหรือความสัมพันธ์ทางสถิติ แต่ยังเกี่ยวข้องกับการตีความข้อเท็จจริง การใช้ดุลพินิจทางกฎหมาย และการพิจารณาบริบททางสังคมของแต่ละคดี (Contini, 2024) ด้วยเหตุนี้ ทนายความในยุคดิจิทัลจึงต้องมีสมรรถนะด้านเทคโนโลยี ควบคู่กับความสามารถในการตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และผลกระทบทางจริยธรรมของผลลัพธ์ที่เกิดจากระบบปัญญาประดิษฐ์ โดยไม่ปล่อยให้เทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ดุลพินิจทางวิชาชีพ

ขณะเดียวกัน การพัฒนาระบบศาลอิเล็กทรอนิกส์ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินคดีอย่างมีนัยสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการยื่นเอกสาร การส่งและรับคำคู่ความ การนัดพิจารณา หรือการสืบพยานผ่านระบบการประชุมทางไกล โดยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เป็นปัจจัยเร่งสำคัญที่ทำให้ศาลและผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายต้องปรับตัวเข้าสู่ระบบดิจิทัลอย่างรวดเร็ว พัฒนาการดังกล่าวได้รับการรองรับผ่านกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง เช่น ระเบียบประธานศาลฎีกาว่าด้วยการยื่น ส่ง และรับคำคู่ความและเอกสารทางระบบอิเล็กทรอนิกส์ ระเบียบว่าด้วยการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมของหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ พยานหลักฐานดิจิทัลยังมียุทธศาสตร์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในคดีแพ่ง คดีอาญา คดีพาณิชย์ และข้อพิพาทเกี่ยวกับธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ส่งผลให้ทนายความจำเป็นต้องมีความรู้ทั้งในด้านกฎหมายพยานหลักฐานและลักษณะทางเทคนิคของข้อมูลดิจิทัลควบคู่กัน

แม้ว่าประเทศไทยจะมีการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่ปรากฏช่องว่างทางวิชาการที่สำคัญอย่างน้อยสองประการ ประการแรก งานศึกษาที่ผ่านมามักวิเคราะห์ประเด็นด้านกฎหมาย เทคโนโลยี และจริยธรรมแยกออกจากกัน ทำให้ขาดกรอบการอธิบายบทบาทของทนายความในลักษณะบูรณาการ ประการที่สองวรรณกรรมภาษาไทยยังไม่ปรากฏกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบายสมรรถนะของทนายความในยุคดิจิทัลได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงระหว่างความรู้ทางกฎหมาย สมรรถนะด้านเทคโนโลยี ความเข้าใจพยานหลักฐานดิจิทัล การกำกับดูแลการใช้ปัญญาประดิษฐ์ และจริยธรรมวิชาชีพกฎหมายเข้าด้วยกันในกรอบเดียว

บทความนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยศึกษาประเด็นสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) กรอบกฎหมายและระเบียบที่กำกับกระบวนการยุติธรรมดิจิทัลของประเทศไทย (2) บทบาทและหน้าที่ของทนายความที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้บริบทดิจิทัล (3) ผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ต่อการประกอบวิชาชีพกฎหมาย (4) มาตรฐานจรรยาบรรณที่จำเป็นต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทเทคโนโลยี และ (5) ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาวิชาชีพทนายความไทยในอนาคต ทั้งนี้ บทความนี้ได้มุ่งเสนอให้เทคโนโลยีเข้ามาทดแทนบทบาทของทนายความ แต่เสนอแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะใหม่ที่จะจำเป็นต่อการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติงาน โดยยังคงยึดมั่นในค่านิยมทางกฎหมาย ความรับผิดชอบต่อศาล ความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า และจริยธรรมวิชาชีพเป็นหลักสำคัญ

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงนโยบาย โดยรวบรวมข้อมูลจากกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และวรรณกรรมวิชาการที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ จากนั้นวิเคราะห์เนื้อหาตามแนวทางของ Bowen (2009) และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประเด็นตามแนวคิดของ Braun และ Clarke (2006) เพื่ออธิบายพลวัตการเปลี่ยนแปลงบทบาทของทนายความภายใต้กระบวนการยุติธรรมดิจิทัล และนำไปสู่การเสนอกรอบสมรรถนะเชิงบูรณาการสำหรับทนายความในยุคดิจิทัลอย่างเป็นระบบ

## แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (Literature Review)

### 1) ทฤษฎีวิชาชีพและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

ทฤษฎีสังคมวิทยาแห่งวิชาชีพ (Sociology of Professions) ของ Abbott (1988) อธิบายว่า วิชาชีพดำรงสถานะและความชอบธรรมทางสังคมผ่านการครอบครองเขตอำนาจทางวิชาชีพ ซึ่งเกิดจากการมีองค์ความรู้เฉพาะทางและอำนาจในการแก้ไขปัญหาที่สังคมยอมรับ (Abbott, 1988) สำหรับวิชาชีพทนายความ เขตอำนาจดังกล่าวครอบคลุมการตีความกฎหมาย การให้คำปรึกษา การจัดการข้อพิพาท และการคุ้มครองสิทธิของลูกค้า อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงลักษณะการปฏิบัติงานทางกฎหมาย โดยเฉพาะภารกิจที่มีลักษณะเป็นขั้นตอนซ้ำเดิม เช่น การสืบค้นข้อมูลกฎหมาย การตรวจสอบสัญญาเบื้องต้น และการวิเคราะห์ข้อเท็จจริงพื้นฐาน ส่งผลให้ขอบเขตการทำงานบางส่วนของทนายความถูกท้าทายจากเทคโนโลยีมากขึ้น ภายใต้บริบทดังกล่าว ทนายความจึงจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะด้านเทคโนโลยี การวิเคราะห์ข้อมูล และการกำกับดูแลผลลัพธ์จากระบบดิจิทัลควบคู่กับการใช้ดุลพินิจทางกฎหมายและจริยธรรมวิชาชีพ

ในอีกมิติหนึ่ง ทฤษฎีนวัตกรรมพลิกผัน (Disruptive Innovation Theory) ของ Christensen (1997) อธิบายว่า เทคโนโลยีใหม่มักเริ่มต้นจากการเป็นทางเลือกที่มีความเรียบง่ายและต้นทุนต่ำ ก่อนจะค่อย ๆ พัฒนาจนสามารถเข้ามาแทนที่รูปแบบการดำเนินงานแบบดั้งเดิมได้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของ Susskind และ Susskind (2015) ที่ชี้ว่าวิชาชีพกฎหมายกำลังเผชิญกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง อันเกิดจากการทำให้บริการทางกฎหมายเป็นมาตรฐาน การจัดระบบงานอย่างเป็นแบบแผน และการนำระบบอัตโนมัติเข้ามาใช้ในกิจกรรมที่สามารถแบ่งออกเป็นขั้นตอนย่อยได้ อย่างไรก็ตาม แม้เทคโนโลยีจะเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน แต่ภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการตีความเชิงคุณค่า การใช้ดุลพินิจทางกฎหมาย การตัดสินใจเชิงจริยธรรม และการสร้างความไว้วางใจระหว่างทนายความกับลูกค้า ยังคงเป็นบทบาทสำคัญที่ไม่อาจทดแทนได้ด้วยระบบอัตโนมัติ

สำหรับบริบทประเทศไทย การเปลี่ยนผ่านสู่กระบวนการยุติธรรมดิจิทัลเป็นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภายใต้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) ซึ่งมีหน่วยงานของรัฐเป็นกลไกหลักในการกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกันยังดำเนินอยู่ภายใต้วัฒนธรรมวิชาชีพที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างศาล ทนายความ และประชาชนผู้รับบริการ ดังนั้น การนำเทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมจึงไม่ควรพิจารณาเฉพาะมิติด้านประสิทธิภาพหรือความรวดเร็วเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงความชอบด้วยกฎหมาย ความเป็นธรรมในกระบวนการพิจารณา การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล และความรับผิดชอบทางจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายควบคู่กันไป เพื่อให้การพัฒนากระบวนการยุติธรรมดิจิทัลสามารถรักษาดุลยภาพระหว่างนวัตกรรมทางเทคโนโลยีกับหลักนิติธรรมได้อย่างยั่งยืน

## 2) แนวคิดสมรรถนะทางเทคโนโลยีของทนายความ

### 2.1 พัฒนาการของภาระหน้าที่ด้านสมรรถนะทางเทคโนโลยี

แนวคิดภาระหน้าที่ด้านสมรรถนะทางเทคโนโลยีของทนายความได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในสหรัฐอเมริกาภายใต้ ABA Model Rule 1.1: Competence ซึ่งกำหนดให้ทนายความต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรู้ ทักษะ และความรอบคอบที่เหมาะสม โดย Comment 8 ได้ขยายความเพิ่มเติมว่าทนายความต้องติดตามพัฒนาการทั้งทางกฎหมายและเทคโนโลยี รวมถึงเข้าใจประโยชน์และความเสี่ยงของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบวิชาชีพ อันสะท้อนว่าความรู้ด้านเทคโนโลยีได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐานความสามารถทางวิชาชีพในยุคดิจิทัล (American Bar Association, 2020)

### 2.2 ABA Formal Opinion 512: Generative Artificial Intelligence Tools

ในปี ค.ศ. 2024 สมาคมเนติบัณฑิตอเมริกัน (American Bar Association: ABA) ได้ออก Formal Opinion 512 ซึ่งเป็นแนวทางจริยธรรมเกี่ยวกับการใช้ Generative AI ในวิชาชีพกฎหมาย โดยมีได้ห้ามการใช้ปัญญาประดิษฐ์ แต่กำหนดให้ทนายความยังคงต้องรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจาก AI เสมือนเป็นการกระทำของตนเอง (American Bar Association, 2024)

สาระสำคัญของความเห็นดังกล่าวครอบคลุม 5 ประเด็น ได้แก่ (1) หน้าที่ด้านความสามารถทางวิชาชีพ ซึ่งกำหนดให้ทนายความต้องเข้าใจข้อจำกัดและความเสี่ยงของ AI เช่น การสร้างข้อมูลเท็จหรืออคติของอัลกอริทึม (2) หน้าที่รักษาความลับของลูกค้า โดยต้องประเมินความปลอดภัยของข้อมูลก่อนนำข้อมูลเข้าสู่ระบบ AI (3) หน้าที่สื่อสารกับลูกค้า เมื่อการใช้ AI อาจมีผลกระทบต่อการให้บริการทางกฎหมาย (4) หน้าที่กำกับดูแล ซึ่งกำหนดให้ทนายความต้องตรวจสอบและรับผิดชอบต่อผลงานที่ AI สร้างขึ้น และ (5) หน้าที่เกี่ยวกับค่าบริการทางกฎหมาย ซึ่งต้องเรียกเก็บค่าบริการอย่างสมเหตุสมผลและสอดคล้องกับต้นทุนที่แท้จริง แนวทางดังกล่าวสะท้อนหลักการสำคัญว่า AI เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการทำงาน มิใช่ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย และไม่อาจเข้ามาแทนที่ความรับผิดชอบทางวิชาชีพของทนายความได้

### 2.3 บทเรียนจากสหรัฐอเมริกาสำหรับวิชาชีพทนายความไทย

ประสบการณ์ของสหรัฐอเมริกาสะท้อนให้เห็นว่า การกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ในวิชาชีพกฎหมายไม่ควรมุ่งห้ามการใช้เทคโนโลยี แต่ควรมุ่งสร้างกลไกที่ทำให้การใช้เทคโนโลยีเป็นไปอย่างมีความรับผิดชอบ โดยยังคงยึดหลักความรับผิดชอบต่อมนุษย์เป็นสำคัญ

ในบริบทประเทศไทย สมรรถนะทางเทคโนโลยีจึงควรได้รับการยกระดับให้เป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐานวิชาชีพทนายความ โดยครอบคลุมความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การจัดการพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ จริยธรรมดิจิทัล การกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อให้ทนายความสามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการรักษามาตรฐานทางวิชาชีพและความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมในยุคดิจิทัล

### 3) ทฤษฎีระบบยุติธรรมและการเข้าถึงความยุติธรรม

แนวคิดการเข้าถึงความยุติธรรม (Access to Justice) ของ Cappelletti และ Garth (1978) อธิบายว่าอุปสรรคในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงการมีสิทธิตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมต้นทุนทางเศรษฐกิจ ระยะเวลา ความซับซ้อนของกระบวนการ และข้อจำกัดเชิงสถาบันที่ส่งผลให้ประชาชนบางกลุ่มไม่สามารถใช้สิทธิของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Cappelletti & Garth, 1978) ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว การประเมินบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการยุติธรรมจึงไม่ควรพิจารณาเฉพาะความรวดเร็วหรือประสิทธิภาพในการดำเนินงานของศาลเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาด้วยว่าเทคโนโลยีนั้นสามารถลดหรือเพิ่มอุปสรรคต่อการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนได้มากน้อยเพียงใด

ในด้านบวก เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยลดข้อจำกัดของกระบวนการยุติธรรมแบบดั้งเดิมได้อย่างมีนัยสำคัญ ระบบยื่นเอกสารทางอิเล็กทรอนิกส์ช่วยลดค่าใช้จ่ายและระยะเวลาในการดำเนินคดี การพิจารณาคดีผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพิ่มโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ห่างไกลสามารถเข้าถึงศาลได้สะดวกยิ่งขึ้น ขณะที่ปัญญาประดิษฐ์ (AI) สามารถสนับสนุนการค้นคว้ากฎหมาย การคัดกรองข้อมูลเบื้องต้น และการวิเคราะห์แนวโน้มข้อพิพาทได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับข้อเสนอของ Susskind (2019) ที่เห็นว่า ศาลออนไลน์ควรได้รับการออกแบบใหม่ให้ประชาชนสามารถเข้าใจ เข้าถึง และใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ง่ายขึ้น มากกว่าการเพียงย้ายกระบวนการเดิมไปสู่แพลตฟอร์มดิจิทัล (Susskind, 2019)

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเทคโนโลยีมิได้ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันในทุกกลุ่มประชากร หากขาดการคำนึงถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล เทคโนโลยีอาจกลายเป็นอุปสรรครูปแบบใหม่ของการเข้าถึงความยุติธรรม ประชาชนที่ขาดอุปกรณ์สื่อสาร การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต ทักษะดิจิทัล หรือความรู้ทางกฎหมาย อาจไม่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบยุติธรรมดิจิทัลได้อย่างเต็มที่ แม้ว่าระบบดังกล่าวจะมีประสิทธิภาพทางเทคนิคก็ตาม ด้วยเหตุนี้ หน่วยงานจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้เชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับระบบยุติธรรมดิจิทัล ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกคุ้มครองสิทธิ และลดผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี เพื่อไม่ให้ช่องว่างทางดิจิทัลกลายเป็นช่องว่างของความยุติธรรม

สำหรับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการยุติธรรม ปัจจุบัน AI ถูกนำมาใช้ในงานหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่การจัดการเอกสาร การค้นคว้าข้อมูลกฎหมาย การคัดกรองข้อพิพาทเบื้องต้น การวิเคราะห์แนวโน้มคดี ตลอดจนการบริหารจัดการคดีของศาล รายงานของ OECD ระบุว่า AI สามารถเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมได้ทั้งในระดับงานธุรการ งานสนับสนุนการวิจัยทางกฎหมาย และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคาดการณ์ (Organization for Economic Co-operation and Development, 2025) อย่างไรก็ตาม การนำ AI มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมจำเป็นต้องตั้งอยู่บนหลักความโปร่งใส ความสามารถในการอธิบายผลลัพธ์ ความรับผิดชอบ และการกำกับดูแลโดยมนุษย์ เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากการตัดสินใจที่ไม่สามารถตรวจสอบหรือทบทวนได้

แม้ AI จะมีศักยภาพในการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมากและสร้างแบบจำลองเพื่อคาดการณ์แนวโน้มของคดี แต่ข้อจำกัดสำคัญของเทคโนโลยีดังกล่าวอยู่ที่ธรรมชาติของการตัดสินใจทางกฎหมาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการประเมินข้อเท็จจริง การตีความพยานหลักฐาน การชั่งน้ำหนักคุณค่าทางกฎหมาย และการพิจารณาบริบททางสังคมของข้อพิพาทแต่ละกรณี Contini (2024) ชี้ให้เห็นว่า ระบบคาดการณ์และปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative Artificial Intelligence: GenAI) อาจลดทอนความซับซ้อนของกระบวนการยุติธรรมให้เหลือเพียงความสัมพันธ์เชิงสถิติของข้อมูลทั้งที่แก่นแท้ของการตัดสินใจทางกฎหมายยังต้องอาศัยดุลพินิจ ความรับผิดชอบ และการพิจารณาคุณค่าทางสังคมโดยมนุษย์ (Contini, 2024)

ดังนั้น การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการยุติธรรมควรตั้งอยู่บนแนวคิดการเสริมศักยภาพมนุษย์มากกว่าการทดแทนมนุษย์ โดยเฉพาะในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ เสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็น

มนุษย์ และความเป็นธรรมเชิงกระบวนการ ภายใต้บริบทดังกล่าว หมายความว่าต้องพัฒนาบทบาทจากผู้ใช้เทคโนโลยีไปสู่การเป็นผู้ตรวจสอบ ผู้กำกับดูแล และผู้รับผิดชอบต่อความชอบธรรมของการใช้เทคโนโลยีในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้การพัฒนากระบวนการยุติธรรมดิจิทัลสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานได้โดยไม่กระทบต่อสิทธิของลูกความ หลักนิติธรรม และความไว้วางใจของประชาชน

## กรอบกฎหมายและระเบียบที่กำกับกระบวนการยุติธรรมดิจิทัลของไทย

### 1) กฎหมายพื้นฐานและการพัฒนาการ

การเปลี่ยนผ่านสู่ระบบยุติธรรมดิจิทัลของไทยเกิดขึ้นภายใต้การรองรับของกฎหมายหลายฉบับที่กำหนดสถานะทางกฎหมายของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ การรักษาความมั่นคงปลอดภัยของระบบสารสนเทศ และการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในสภาพแวดล้อมดิจิทัล โดยกฎหมายสำคัญในระยะเริ่มต้น ได้แก่ พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งรับรองให้ข้อมูลและลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์มีผลทางกฎหมายเช่นเดียวกับเอกสารในรูปแบบดั้งเดิม โดย มาตรา 7 ห้ามปฏิเสธผลผูกพันของข้อมูลเพียงเพราะอยู่ในรูปอิเล็กทรอนิกส์ ส่วนมาตรา 8 รับรองสถานะของข้อมูลที่สามารถเข้าถึงและเรียกใช้ได้โดยความหมายไม่เปลี่ยนแปลงให้มีผลเสมือนหนังสือหรือเอกสารตามกฎหมาย หลักการดังกล่าวจึงเป็นรากฐานสำคัญของการยืนยันคำคู่ความ การรับส่งเอกสาร การลงลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการใช้พยานหลักฐานดิจิทัลในกระบวนการพิจารณา

ในด้านการคุ้มครองระบบและข้อมูลคอมพิวเตอร์ พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 ได้กำหนดฐานความผิดเกี่ยวกับการเข้าถึงระบบหรือข้อมูลโดยไม่ชอบ การดักจับข้อมูล การแก้ไขหรือทำลายข้อมูล และการนำเข้าข้อมูลอันเป็นเท็จหรือผิดกฎหมาย รวมทั้งกำหนดกลไกการรวบรวมพยานหลักฐานดิจิทัลภายใต้การตรวจสอบของศาลตามมาตรา 18 และมาตรา 19 ส่งผลให้ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายต้องมีความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบความผิด วิธีการได้มาของพยานหลักฐานดิจิทัล และหลักเกณฑ์การพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลควบคู่กันไป (Royal Thai Government Gazette, 2007)

อีกหนึ่งกฎหมายที่มีบทบาทสำคัญ คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการให้คำปรึกษา การจัดทำเอกสารคดี การสืบพยาน และการบริหารจัดการข้อมูลภายในสำนักงานกฎหมาย เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวล้วนเกี่ยวข้องกับการเก็บรวบรวม ใช้ หรือเปิดเผยข้อมูลของลูกความ คู่กรณี พยาน และบุคคลที่เกี่ยวข้อง กฎหมายฉบับนี้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับฐานทางกฎหมายในการประมวลผลข้อมูล ความยินยอม สิทธิของเจ้าของข้อมูล และมาตรการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไว้อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม สถานะภายใต้กฎหมายดังกล่าวต้องพิจารณาจากบทบาทที่แท้จริงของแต่ละกรณี ไม่อาจสรุปได้ว่าผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายทุกคนเป็นผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลเสมอไป เนื่องจากมาตรา 6 แยกความแตกต่างระหว่างผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งเป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการประมวลผล กับผู้ประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งดำเนินการตามคำสั่งหรือในนามของผู้อื่น ดังนั้น การกำหนดสถานะทางกฎหมายจึงต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงและลักษณะการดำเนินงานเป็นรายกรณี

ภายใต้กรอบดังกล่าว ความรับผิดชอบมิได้จำกัดอยู่เพียงการรักษาความลับตามจรรยาบรรณวิชาชีพ แต่ยังครอบคลุมการกำหนดฐานทางกฎหมายในการใช้ข้อมูลตามมาตรา 24 และมาตรา 26 การใช้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด การจัดเก็บเท่าที่จำเป็น การกำหนดมาตรการรักษาความมั่นคงปลอดภัยตามมาตรา 37 และการป้องกันการเปิดเผยข้อมูลโดยมิชอบ ประเด็นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ความรู้ด้านการคุ้มครองข้อมูลและการกำกับดูแลข้อมูลดิจิทัลได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสมรรถนะทางเทคโนโลยีและจริยธรรมวิชาชีพในยุคดิจิทัลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เมื่อพิจารณาร่วมกัน จะเห็นได้ว่ากฎหมายทั้งสามฉบับทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบยุติธรรมดิจิทัล โดยครอบคลุมการรับรองความถูกต้องของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ การรักษาความมั่นคงปลอดภัยของ

ระบบสารสนเทศ และการคุ้มครองสิทธิในข้อมูลส่วนบุคคล ส่งผลให้ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายจำเป็นต้องพัฒนาความรู้แบบสหวิทยาการที่เชื่อมโยงกฎหมาย เทคโนโลยีสารสนเทศ และการกำกับดูแลข้อมูล เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้บริบทดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

## 2) ระเบียบประธานศาลฎีกาว่าด้วยกระบวนการอิเล็กทรอนิกส์ กลไกของศาลยุติธรรมไทยในกระบวนการยุติธรรมดิจิทัล

ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการยื่น ส่ง และรับคำคู่ความและเอกสารทางระบบรับส่งอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2560 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการนำเทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการพิจารณา โดยเปิดโอกาสให้คู่ความและผู้เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการทางคดีผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ได้ ตั้งแต่การยื่นคำฟ้อง คำให้การ คำร้อง เอกสารประกอบคดี ตลอดจนการรับส่งคำสั่งศาลและเอกสารที่เกี่ยวข้องในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ พร้อมทั้งรับรองการแจ้งข้อมูลผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์หรือช่องทางสารสนเทศที่ผู้ใช้ระบบได้ลงทะเบียนไว้ กลไกดังกล่าวมิใช่เพียงการเปลี่ยนรูปแบบเอกสารจากกระดาษสู่ระบบออนไลน์ แต่เป็นการปรับโครงสร้างการดำเนินคดีให้รองรับการพิสูจน์ตัวตน การจัดการเอกสาร และการบริหารแพ้มคดีในสภาพแวดล้อมดิจิทัลอย่างเป็นระบบ

พัฒนาการดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายยกระดับการบริหารงานยุติธรรมของสำนักงานศาลยุติธรรม ซึ่งมุ่งเพิ่มประสิทธิภาพ ความรวดเร็ว และความสะดวกในการเข้าถึงบริการของศาล (สำนักส่งเสริมงานตุลาการ, 2566) ส่งผลให้การปฏิบัติงานของทนายความเปลี่ยนจากระบบเอกสารแบบดั้งเดิมไปสู่การดำเนินงานผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดเตรียมคำคู่ความในรูปแบบดิจิทัล การจัดการไฟล์เอกสาร การยืนยันตัวตน การติดตามคำสั่งศาลผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ และการจัดเก็บหลักฐานการรับส่งข้อมูลอย่างเป็นระบบ สมรรถนะที่จำเป็นจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงความรู้ด้านกฎหมายสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติ หากยังครอบคลุมทักษะด้านเทคโนโลยี การบริหารข้อมูล และการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ด้วย

ต่อมา ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ได้ขยายขอบเขตการใช้เทคโนโลยีสู่กระบวนการพิจารณาคดีโดยตรง เพื่อรองรับการสืบพยาน การไต่สวน และกิจกรรมในชั้นพิจารณาผ่านระบบสื่อสารทางไกล พัฒนาการดังกล่าวเริ่มมีบทบาทเด่นชัดในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ก่อนจะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการคดีในระยะต่อมา ทั้งนี้ การดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอิเล็กทรอนิกส์ควรยึดตามระบบหรือช่องทางที่สำนักงานศาลยุติธรรมกำหนดในแต่ละช่วงเวลา โดยไม่จำกัดอยู่เพียงแพลตฟอร์มใดแพลตฟอร์มหนึ่ง เนื่องจากเทคโนโลยีที่ใช้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมและข้อกำหนดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ส่งผลต่อบทบาทของทนายความในหลายมิติ ทั้งการเตรียมความพร้อมของพยาน การจัดส่งเอกสารและพยานหลักฐานในรูปแบบดิจิทัล การตรวจสอบความพร้อมของอุปกรณ์และระบบสื่อสาร ตลอดจนการรักษาความลับของลูกความระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณา นอกจากนี้ ยังต้องสามารถตรวจสอบและโต้แย้งความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานที่นำเสนอผ่านระบบดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ สะท้อนให้เห็นว่าเทคโนโลยีมิได้ลดความสำคัญของวิชาชีพ หากกลับเพิ่มความจำเป็นในการบูรณาการความรู้ด้านกฎหมาย เทคโนโลยี และจริยธรรมวิชาชีพเข้าด้วยกัน

คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการบริหารจัดการคดีที่พิจารณาทางอิเล็กทรอนิกส์ในศาลชั้นต้น พ.ศ. 2566 แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาจากการใช้เทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวก ไปสู่การบริหารจัดการคดีเชิงระบบที่มีมาตรฐานชัดเจนมากขึ้น โดยเน้นการวางแผนคดีล่วงหน้า การจัดลำดับเอกสาร การเตรียมพยาน และการปฏิบัติตามกรอบเวลาที่กำหนดอย่างเคร่งครัด แนวทางดังกล่าวทำให้การบริหารคดีมีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เพิ่มความสำคัญของทักษะด้านการจัดการข้อมูลและการวางแผนคดีของผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย (Inchausti, 2024; Martschuk, 2024; Royal Thai Government Gazette, 2019)

นอกจากการพัฒนากระบวนการพิจารณาคดีแล้ว ระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยการกำหนดระยะเวลาการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรม พ.ศ. 2566 ยังเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม โดยกำหนดกรอบเวลาการดำเนินคดีเพื่อลดปัญหาคดีค้างพิจารณาและเพิ่มความรวดเร็วในการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ในทางปฏิบัติ แนวทางดังกล่าวทำให้ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายต้องวางแผนและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมากขึ้น ตั้งแต่การจัดเตรียมคำคู่ความ พยานหลักฐาน และคำร้องต่าง ๆ ภายในระยะเวลาที่เหมาะสม เทคโนโลยีจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการติดตามกำหนดนัด การบริหารแฟ้มคดี การจัดเก็บข้อมูล และการลดภาระงานที่มีลักษณะซ้ำซ้อน อันนำไปสู่การดำเนินคดีที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาโดยรวม จะเห็นได้ว่าการพัฒนาระบบศาลอิเล็กทรอนิกส์ของไทยมิได้เป็นเพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีเท่านั้น แต่เป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารงานยุติธรรมทั้งระบบ ส่งผลให้ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายต้องพัฒนาสมรรถนะด้านดิจิทัลควบคู่กับความรู้ทางกฎหมาย เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับมาตรฐานของกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่

### 3) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีในวิชาชีพกฎหมาย: กรอบกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์และแพลตฟอร์มดิจิทัลในบริบทวิชาชีพกฎหมายไทย

ประเทศไทยกำลังพัฒนากรอบกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ (AI) อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยมุ่งสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมนวัตกรรมกับการบริหารความเสี่ยง แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ ระยะ พ.ศ. 2565–2570 กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาระบบนิเวศ AI ส่งเสริมการประยุกต์ใช้ในภาคเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (AI Thailand, 2024) ปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่กำกับดูแล AI ในลักษณะเดียวกับกฎหมายว่าด้วยปัญญาประดิษฐ์ของสหภาพยุโรป (EU AI Act) (European Parliament and Council of the European Union, 2024) แต่มีการพัฒนาหลักการและแนวทางกำกับดูแลที่ให้ความสำคัญกับความโปร่งใส ความปลอดภัย ความรับผิดชอบ และการบริหารความเสี่ยงจากการใช้งานเทคโนโลยีดังกล่าว

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA) ได้เผยแพร่แนวทางการกำกับดูแลการให้บริการและการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในประเทศไทย โดยเน้นการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีควบคู่กับมาตรการรองรับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ทั้งในด้านสิทธิส่วนบุคคล ความปลอดภัยของข้อมูล และความรับผิดชอบต่อผู้พัฒนาและผู้ใช้งาน (Electronic Transactions Development Agency, 2023) แนวทางดังกล่าวสะท้อนนโยบายของประเทศไทยที่มุ่งสนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยี โดยหลีกเลี่ยงการกำกับดูแลที่เข้มงวดเกินความจำเป็นในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนา (European Parliament and Council of the European Union, 2024)

สำหรับวิชาชีพกฎหมาย การนำ AI มาใช้ในการค้นคว้าข้อมูล การร่างเอกสาร การวิเคราะห์สัญญา การคัดกรองข้อเท็จจริง หรือการประเมินแนวโน้มของคดี อาจก่อให้เกิดประเด็นด้านความถูกต้องของข้อมูล การรักษาความลับของลูกความ การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล และความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ แม้ปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติเฉพาะที่กำกับการใช้ AI ในสำนักงานกฎหมายโดยตรง แต่ผู้ประกอบวิชาชีพควรยึดหลักการกำกับดูแลที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ได้แก่ ความโปร่งใส ความสามารถในการอธิบายผลลัพธ์ การตรวจสอบโดยมนุษย์ การใช้ข้อมูลเท่าที่จำเป็น และการประเมินความเสี่ยงของระบบก่อนนำมาใช้งานจริง หลักการเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาคุณภาพของคำปรึกษาทางกฎหมายและความเชื่อมั่นของผู้รับบริการ

นอกจากการกำกับดูแล AI แล้ว พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 ยังเป็นกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการทางกฎหมายผ่านสื่อดิจิทัล โดยกำหนดหน้าที่ของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางอิเล็กทรอนิกส์ในการเชื่อมโยงผู้ใช้บริการกับผู้ให้บริการ (Electronic Transactions Development Agency, 2022) ภายใต้กรอบดังกล่าว แพลตฟอร์มที่ให้บริการค้นหาข้อมูลกฎหมาย

จับคู่ผู้ประกอบการวิชาชีพกับผู้รับบริการ ให้คำปรึกษากฎหมายออนไลน์ หรือจัดทำเอกสารกฎหมายอัตโนมัติ อาจอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายดังกล่าว หากมีลักษณะเป็นผู้ให้บริการตัวกลางตามนิยามและเงื่อนไขที่กำหนด

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาว่าแพลตฟอร์มใดอยู่ภายใต้พระราชกฤษฎีกาดังกล่าวต้องอาศัยการวิเคราะห์ข้อเท็จจริงและรูปแบบการให้บริการเป็นรายกรณี มีอาจสรุปได้ว่าแพลตฟอร์มกฎหมายออนไลน์ทุกประเภทอยู่ภายใต้กฎหมายฉบับนี้โดยอัตโนมัติ ทั้งนี้ ETDA ได้มีการออกประกาศและแนวปฏิบัติเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง เพื่อกำหนดมาตรฐานด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการคุ้มครองผู้ใช้บริการในระบบเศรษฐกิจดิจิทัล

เมื่อพิจารณาในภาพรวม จะเห็นได้ว่ากรอบกำกับดูแล AI และบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลกำลังกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของสภาพแวดล้อมทางกฎหมายสมัยใหม่ ส่งผลให้ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายต้องมีความรู้ไม่เพียงในด้านกฎหมายสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติเท่านั้น แต่ยังต้องเข้าใจการทำงานของเทคโนโลยี หลักการกำกับดูแลความเสี่ยง การคุ้มครองข้อมูล และจริยธรรมของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่กระทบต่อสิทธิของผู้รับบริการหรือหลักนิติธรรม

### บทบาทและหน้าที่ทนายความในยุคเทคโนโลยี: การปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้าง

#### 1) บทบาทดั้งเดิมและกระบวนการปรับตัวของทนายความไทยในยุคดิจิทัล: การขยายบทบาทวิชาชีพ

โดยหลักการ บทบาทของทนายความในกระบวนการยุติธรรมไทยสามารถจำแนกได้เป็นสี่มิติสำคัญ ได้แก่ (1) การเป็นที่ปรึกษากฎหมาย ทำหน้าที่วิเคราะห์ข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย ความเสี่ยง และแนวทางแก้ไขปัญหาลูกความ (2) การเป็นผู้แทนในกระบวนการพิจารณา ทำหน้าที่จัดทำคำคู่ความ นำเสนอพยานหลักฐาน ชักถามพยาน และว่าความต่อศาล (3) การเป็นผู้เจรจาและระงับข้อพิพาท โดยแสวงหาแนวทางยุติข้อพิพาทที่เหมาะสมทั้งภายในและภายนอกศาล และ (4) การเป็นผู้มีหน้าที่ต่อกระบวนการยุติธรรม ซึ่งต้องปฏิบัติงานภายใต้หลักความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบต่อศาล และมรรยาทแห่งวิชาชีพ บทบาททั้งสี่ประการสะท้อนให้เห็นว่า วิชาชีพทนายความมิได้เป็นเพียงการให้บริการทางกฎหมายแก่ลูกความเท่านั้น แต่ยังมีพันธะหน้าที่ต่อศาลและสังคมในฐานะกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ส่งเสริมการเข้าถึงความยุติธรรม และธำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรม อันเป็นรากฐานของสังคมประชาธิปไตยและกระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรม

ในบริบทประเทศไทย บทบาทดังกล่าวมีลักษณะบูรณาการสูง เนื่องจากมิได้แยกหน้าที่ระหว่างผู้ดำเนินคดีกับผู้ให้คำปรึกษาอย่างชัดเจนเช่นในบางประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี ส่งผลให้ผู้ประกอบวิชาชีพต้องรับผิดชอบตั้งแต่การให้คำปรึกษา การจัดทำเอกสารทางกฎหมาย การเจรจาและระงับข้อพิพาท ไปจนถึงการดำเนินคดีในชั้นศาล ลักษณะดังกล่าวเอื้อให้สามารถให้บริการได้อย่างต่อเนื่องและครอบคลุม แต่ขณะเดียวกันก็เพิ่มความท้าทายในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เนื่องจากต้องพัฒนาความรู้และทักษะดิจิทัลควบคู่กันในหลายมิติ ทั้งการจัดการสำนวนอิเล็กทรอนิกส์ การสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ การจัดเก็บและวิเคราะห์พยานหลักฐานดิจิทัล ตลอดจนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่สร้างหรือประมวลผลโดยระบบปัญญาประดิษฐ์ ทั้งนี้ สภาพทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์และเนติบัณฑิตยสถานยังคงมีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแลและพัฒนามาตรฐานของวิชาชีพให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป (Indananda & Wongsuryrat, 2019)

การเปลี่ยนผ่านสู่กระบวนการยุติธรรมดิจิทัลได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานจากการพึ่งพาเอกสารกระดาษและการติดต่อโดยตรงไปสู่การดำเนินงานผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการยื่นคำคู่ความ การบริหารข้อมูลคดี การติดต่อกับลูกความ หรือการเข้าร่วมการพิจารณาทางไกลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ พัฒนาการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Susskind (2019) ที่มองว่า ศาลออนไลน์มิใช่เพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้แทนกระบวนการเดิม แต่เป็นการออกแบบกระบวนการยุติธรรมรูปแบบใหม่ที่ช่วยเพิ่มความสะดวก ลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ และส่งเสริมการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน (Susskind, 2019)

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเทคโนโลยีมิได้ทำให้ความสำคัญของวิชาชีพลดลง ตรงกันข้าม กลับเพิ่มความซับซ้อนของบทบาทและความรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น ผู้ประกอบวิชาชีพต้องทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ใช้ ผู้ตรวจสอบ และผู้กำกับดูแลการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (GenAI) ในการค้นคว้ากฎหมาย ร่างเอกสาร หรือวิเคราะห์ข้อมูลทางคดี ผลลัพธ์ที่ระบบสร้างขึ้นไม่อาจนำมาใช้ได้โดยปราศจากการตรวจสอบ หากต้องผ่านการกลั่นกรองด้วยดุลพินิจทางวิชาชีพ เพื่อประเมินความถูกต้อง ความครบถ้วน และความน่าเชื่อถือของข้อมูลก่อนนำไปใช้ในทางปฏิบัติ ทั้งนี้สอดคล้องกับ ABA Formal Opinion 512 ที่กำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพต้องตระหนักถึงหน้าที่ด้านความสามารถทางวิชาชีพ การรักษาความลับของลูกค้า การสื่อสารกับผู้รับบริการ การกำกับดูแลการใช้เทคโนโลยี และการเรียกเก็บค่าตอบแทนที่เหมาะสมเมื่อมีการใช้ AI ในการให้บริการทางกฎหมาย (American Bar Association, 2024)

ภายใต้บริบทดังกล่าว การปรับตัวในยุคดิจิทัลจึงมิใช่การลดทอนบทบาทดั้งเดิม หากเป็นการขยายขอบเขตของวิชาชีพให้ครอบคลุมสมรรถนะใหม่ที่เป็นต่อการปฏิบัติงานในสภาพแวดล้อมดิจิทัล กล่าวคือ ยังคงต้องทำหน้าที่ให้คำปรึกษา เป็นผู้แทนในกระบวนการพิจารณา เจจระงับข้อพิพาท และดำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมเช่นเดิม ขณะเดียวกันต้องมีความสามารถด้านเทคโนโลยี การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล การจัดการพยานหลักฐานดิจิทัล และการกำกับดูแลการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับมาตรฐานจริยธรรมแห่งวิชาชีพ

## 2) หนายความกับการจัดการพยานหลักฐานดิจิทัล

พยานหลักฐานดิจิทัลได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของข้อพิพาททางกฎหมายในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นข้อความสื่อสารทางโทรศัพท์เคลื่อนที่ อีเมล บันทึกการสนทนาผ่านแอปพลิเคชัน ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ ธุรกรรมทางการเงิน ข้อมูลตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ หรือไฟล์อิเล็กทรอนิกส์รูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงแห่งคดี การรับฟังพยานหลักฐานประเภทนี้ในระบบกฎหมายไทยต้องพิจารณาทั้งความเกี่ยวข้องกับประเด็นพิพาท ความน่าเชื่อถือของข้อมูล และความชอบด้วยกฎหมายของวิธีการได้มา โดยพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 มาตรา 11 วางหลักว่า ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไม่อาจถูกปฏิเสธการรับฟังเป็นพยานหลักฐานเพียงเพราะอยู่ในรูปแบบดิจิทัล ทั้งนี้ ศาลยังคงต้องพิจารณาความน่าเชื่อถือของวิธีการสร้าง การจัดเก็บ การส่งผ่าน และความสมบูรณ์ของข้อมูลประกอบกัน

ภายใต้บริบทดังกล่าว ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับการรวบรวม การเก็บรักษา การตรวจสอบ และการนำเสนอพยานหลักฐานดิจิทัลให้สอดคล้องกับหลักนิติวิทยาศาสตร์ดิจิทัล โดยเฉพาะหลักความสมบูรณ์ของข้อมูล (Data Integrity) และหลักห่วงโซ่การครอบครองพยานหลักฐาน (Chain of Custody) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลในชั้นพิจารณา สอดคล้องกับมาตรฐาน ISO/IEC 27037:2012 ที่กำหนดแนวทางเกี่ยวกับการระบุ การเก็บรวบรวม การได้มา และการเก็บรักษาพยานหลักฐานดิจิทัล เพื่อให้สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้อย่างมีประสิทธิภาพ (International Organization for Standardization, 2012)

การจัดการพยานหลักฐานดิจิทัลจึงมิใช่เพียงการบันทึกภาพหน้าจอหรือจัดเก็บไฟล์อิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น หากต้องสามารถอธิบายแหล่งที่มา วิธีการได้มา ขั้นตอนการจัดเก็บ และลำดับการครอบครองข้อมูลตั้งแต่ต้นทางจนถึงชั้นพิจารณาได้อย่างชัดเจน ในทางปฏิบัติ ควรดำเนินการอย่างน้อยสี่ประการ ได้แก่ (1) ระบุแหล่งที่มาของข้อมูลอย่างชัดเจน (2) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยไม่กระทบต่อข้อมูลต้นฉบับ (3) บันทึกรายละเอียดการเข้าถึงและการครอบครองข้อมูลในแต่ละช่วงเวลา และ (4) จัดเตรียมคำอธิบายทางเทคนิคที่สามารถตรวจสอบได้ หากขาดกระบวนการดังกล่าว ข้อมูลอาจถูกโต้แย้งในประเด็นความแท้จริง ความครบถ้วน ความน่าเชื่อถือ หรือความชอบด้วยกฎหมายของวิธีการได้มา ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาระการพิสูจน์และผลแห่งคดีโดยตรง

ขณะเดียวกัน การนำผลลัพธ์จากปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการบวนการยุติธรรมได้ก่อให้เกิดความท้าทายรูปแบบใหม่ แม้ระบบดังกล่าวจะสามารถสนับสนุนการค้นคว้ากฎหมาย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการประเมินแนวโน้มของคดีได้

อย่างรวดเร็ว แต่ยังมีข้อจำกัดในการทำความเข้าใจข้อเท็จจริงเฉพาะกรณี บริบททางสังคม และคุณค่าทางกฎหมายที่ซับซ้อน Contini (2024) ชี้ให้เห็นว่า ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (GenAI) และระบบวิเคราะห์เชิงคาดการณ์อาจลดทอนความซับซ้อนของกระบวนการยุติธรรมให้เหลือเพียงความสัมพันธ์เชิงสถิติของข้อมูล ทั้งที่การตัดสินใจทางกฎหมายยังต้องอาศัยดุลพินิจและการพิจารณาของมนุษย์เป็นสำคัญ (Contini, 2024)

ในกรณีที่มีการนำผลลัพธ์จาก AI มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของข้อกล่าวอ้างหรือข้อโต้แย้ง ผู้ประกอบวิชาชีพควรตรวจสอบอย่างน้อยสามประเด็น ได้แก่ (1) แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการประมวลผล (2) วิธีการสร้างผลลัพธ์เท่าที่สามารถตรวจสอบได้ และ (3) ความเสี่ยงจากความผิดพลาด ความลำเอียง หรือข้อจำกัดของระบบ โดยเฉพาะในกรณีที่ระบบมีลักษณะเป็น “กล่องดำ” (Black Box) ซึ่งไม่สามารถอธิบายกระบวนการตัดสินใจหรือเหตุผลของผลลัพธ์ได้อย่างโปร่งใส การตรวจสอบดังกล่าวมีความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิของลูกความและการรักษาความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรม

### 3) พยานหลักฐานดิจิทัลและบทบาทของทนายความในการประเมินความน่าเชื่อถือ

พยานหลักฐานดิจิทัลได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของคดีแทบทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นข้อความสั้นทางโทรศัพท์เคลื่อนที่ อีเมล บันทึกการสนทนาผ่านแอปพลิเคชัน ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ ธุรกรรมทางการเงิน ข้อมูลตำแหน่งจากระบบกำหนดตำแหน่งบนโลก หรือไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาททางกฎหมาย การรับฟังพยานหลักฐานประเภทนี้ในระบบกฎหมายไทยต้องพิจารณาทั้งความเกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดี ความน่าเชื่อถือของข้อมูล และหลักเกณฑ์ตามกฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 มาตรา 11 กำหนดว่า ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไม่อาจถูกปฏิเสธการรับฟังเป็นพยานหลักฐานเพียงเพราะอยู่ในรูปแบบดิจิทัล ทั้งนี้ ศาลต้องพิจารณาความน่าเชื่อถือของวิธีการสร้าง การเก็บรักษา การสื่อสาร และความสมบูรณ์ของข้อมูลประกอบด้วย

ด้วยเหตุนี้ ทนายความจึงต้องมีความรู้ในการรวบรวม เก็บรักษา ตรวจสอบ และนำเสนอพยานหลักฐานให้สอดคล้องกับหลักนิติวิทยาศาสตร์ดิจิทัล โดยเฉพาะหลักความสมบูรณ์ของข้อมูล หลักห่วงโซ่การครอบครองพยานหลักฐาน และความถูกต้องของกระบวนการตรวจพิสูจน์ ทั้งนี้ มาตรฐาน ISO/IEC 27037:2012 ได้กำหนดแนวทางเกี่ยวกับการระบุ การเก็บรวบรวม การได้มาซึ่งข้อมูล และการเก็บรักษาพยานหลักฐานดิจิทัล เพื่อรักษาความน่าเชื่อถือและความสามารถในการตรวจสอบย้อนกลับ (International Organization for Standardization, 2012)

ในทางปฏิบัติ ทนายความควรดำเนินการอย่างน้อยสี่ประการ ได้แก่ การระบุแหล่งที่มาของข้อมูลให้ชัดเจน การเก็บรวบรวมโดยไม่กระทบต่อข้อมูลต้นฉบับ การบันทึกรายละเอียดการครอบครองและการเข้าถึงข้อมูลในแต่ละช่วงเวลา และการจัดเตรียมคำอธิบายทางเทคนิคที่สามารถตรวจสอบได้ หากขาดความรู้หรือดำเนินการไม่ถูกต้อง พยานหลักฐานอาจถูกโต้แย้งในเรื่องความแท้จริง ความครบถ้วน ความน่าเชื่อถือ หรือความชอบด้วยกฎหมายของวิธีการได้มา ซึ่งอาจส่งผลโดยตรงต่อภาระการพิสูจน์และผลแห่งคดี

นอกจากนี้ การนำผลลัพธ์จากปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมยังเพิ่มความท้าทายให้แก่ทนายความ แม้ AI จะช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ค้นคว้ากฎหมาย หรือประเมินแนวโน้มของคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังมีข้อจำกัดจากการประมวลผลที่ไม่สามารถสะท้อนข้อเท็จจริง บริบท และคุณค่าทางสังคมได้อย่างครบถ้วน Contini (2024) เห็นว่า ระบบวิเคราะห์เชิงคาดการณ์และปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ไม่อาจทดแทนดุลพินิจทางกฎหมายของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ (Contini, 2024)

ดังนั้น หากมีการใช้ผลลัพธ์จาก AI เพื่อสนับสนุนข้อกล่าวอ้างหรือข้อโต้แย้งในคดี ทนายความควรตรวจสอบอย่างน้อยสามประเด็น ได้แก่ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการประมวลผล วิธีการสร้างผลลัพธ์เท่าที่สามารถตรวจสอบได้ และความเสี่ยงจากความผิดพลาด ความลำเอียง หรือข้อจำกัดของระบบ โดยเฉพาะกรณีที่ระบบมีลักษณะเป็น “กล่องดำ” ซึ่งไม่สามารถอธิบายเหตุผลหรือกระบวนการที่นำไปสู่ผลลัพธ์ได้อย่างโปร่งใส ทั้งนี้ พยานหลักฐานดิจิทัลและผลลัพธ์จาก AI

มิได้นำนักทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ แต่ต้องผ่านการประเมินด้านความเกี่ยวข้อง ความน่าเชื่อถือ ความชอบด้วยกฎหมาย และความเป็นธรรมเชิงกระบวนการตามข้อเท็จจริงของแต่ละคดี จึงจะสามารถนำมาใช้ประกอบการพิจารณาได้อย่างเหมาะสม

#### 4) สัญญาอัจฉริยะและบทบาทของทนายความในการกำกับธุรกรรมดิจิทัล

สัญญาอัจฉริยะ (Smart Contracts) บนเทคโนโลยีบล็อกเชนเป็นรูปแบบการดำเนินธุรกรรมที่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ล่วงหน้าได้โดยอัตโนมัติเมื่อเหตุการณ์ที่กำหนดเกิดขึ้นครบถ้วน สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA) อธิบายว่า เทคโนโลยีบล็อกเชนช่วยให้การบันทึกข้อมูลมีลักษณะกระจายศูนย์ มีความมั่นคงปลอดภัย และลดการพึ่งพาตัวกลางในการดำเนินธุรกรรม อย่างไรก็ตาม ระบบกฎหมายไทยยังไม่มีบทบัญญัติเฉพาะที่รับรองสถานะทางกฎหมายของสัญญาอัจฉริยะโดยตรง การพิจารณาผลทางกฎหมายจึงต้องอาศัย การตีความร่วมกันระหว่างบทบัญญัติว่าด้วยนิติกรรมและสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กับกฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์

ประเด็นสำคัญมีได้อยู่ที่ความสามารถในการทำงานอัตโนมัติของระบบเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาว่าการดำเนินธุรกรรมนั้นมียุทธศาสตร์ประกอบของสัญญาครบถ้วนตามกฎหมายหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงเจตนา คำเสนอ คำสนอง ความสามารถของคู่สัญญา วัตถุประสงค์ของสัญญา และความชอบด้วยกฎหมายของเนื้อหา งานศึกษาหลายชิ้นชี้ว่ากฎหมายไทยสามารถรองรับสัญญาอัจฉริยะได้ในบางมิติ โดยเฉพาะการทำนิติกรรมในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์และการใช้เป็นหลักฐานแสดงการแสดงความเจตนา อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับการตีความเจตนาของคู่สัญญา การแก้ไขข้อผิดพลาดของโปรแกรม และการเยียวยาความเสียหายเมื่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่สอดคล้องกับเจตนาที่แท้จริงของคู่สัญญา

ภายใต้บริบทดังกล่าว ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายจึงต้องมีความรู้ทั้งด้านกฎหมายและเทคโนโลยีควบคู่กัน โดยเฉพาะความสามารถในการแยกแยะระหว่างข้อตกลงทางกฎหมายกับชุดคำสั่งของระบบ เนื่องจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์อาจไม่สามารถสะท้อนเจตนาหรือเงื่อนไขทางกฎหมายได้ครบถ้วน อีกทั้งอาจก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจโดยอัตโนมัติ แม้ยังมีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาอยู่ก็ตาม

ในการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับสัญญาอัจฉริยะ ควรพิจารณาอย่างน้อยสี่ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1) ความครบถ้วนขององค์ประกอบทางกฎหมายของสัญญา (2) ความสอดคล้องระหว่างข้อความในสัญญากับชุดคำสั่งที่ใช้ดำเนินการ (3) ความเสี่ยงจากข้อผิดพลาดหรือช่องโหว่ของระบบ และ (4) กลไกรับข้อพิพาทหรือมาตรการเยียวยาความเสียหายเมื่อเกิดความคลาดเคลื่อนระหว่างผลลัพธ์ที่ระบบดำเนินการกับเจตนาของคู่สัญญา

นอกจากนี้ ยังต้องให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อจำกัดของเทคโนโลยีดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นความยากในการแก้ไขหรือยกเลิกข้อมูลที่ถูกลบบันทึกบนบล็อกเชน ความเสี่ยงจากข้อผิดพลาดของชุดคำสั่ง ความไม่แน่นอนในการบังคับใช้กฎหมายในบางกรณี ตลอดจนปัญหาเขตอำนาจศาลและกฎหมายที่ใช้บังคับในธุรกรรมข้ามพรมแดน ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นในเศรษฐกิจดิจิทัล

### ปัญญาประดิษฐ์กับการปฏิบัติวิชาชีพทนายความ

#### 1) ผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ต่อการปฏิบัติวิชาชีพกฎหมาย

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) มีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในการสนับสนุนการปฏิบัติงานทางกฎหมาย โดยเฉพาะงานที่ต้องจัดการข้อมูลจำนวนมากและมีลักษณะเป็นขั้นตอนซ้ำ ๆ เช่น การค้นคว้ากฎหมาย การจัดหมวดหมู่เอกสาร การตรวจสอบสัญญาเบื้องต้น การสรุปข้อเท็จจริง และการวิเคราะห์ข้อมูลจากฐานคำพิพากษา อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีดังกล่าวควรถูกมองว่าเป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจ มากกว่าจะเป็นระบบที่สามารถให้คำตอบทางกฎหมายได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากผลลัพธ์ที่ได้อาจยังต้องผ่านการตรวจสอบ การตีความ และดุลพินิจของผู้ประกอบวิชาชีพ ทั้งนี้ Surden

(2019) อธิบายว่า ระบบ AI ส่วนใหญ่ทำงานผ่านการวิเคราะห์รูปแบบข้อมูล การจัดประเภท การคาดการณ์ และการประมวลผลภาษา มิใช่การใช้เหตุผลทางกฎหมายในลักษณะเดียวกับมนุษย์

ในด้านการค้นคว้ากฎหมาย เครื่องมือสมัยใหม่ เช่น Westlaw Edge, Westlaw Precision และ Lexis+ AI สามารถค้นหาข้อมูลตามบริบท สรุปสาระสำคัญ และเชื่อมโยงแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้อย่างรวดเร็ว ช่วยลดระยะเวลาในการศึกษาค้นคว้าและเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงข้อมูล อย่างไรก็ตาม ความถูกต้องและความเหมาะสมของการนำข้อมูลไปใช้ยังคงเป็นหน้าที่ของทนายความ ซึ่งต้องตรวจสอบแหล่งที่มา ความเป็นปัจจุบันของกฎหมาย และสถานะของคำพิพากษาก่อนนำไปใช้ประกอบการวิเคราะห์หรือให้คำปรึกษา

ในด้านการจัดการเอกสารและสัญญา ระบบอัตโนมัติสามารถช่วยค้นหาข้อความสำคัญ ระบุประเด็นความเสี่ยง เปรียบเทียบเงื่อนไข และจัดกลุ่มข้อมูลจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในคดีทางพาณิชย์หรือการตรวจสอบเอกสารจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพของระบบขึ้นอยู่กับคุณภาพของข้อมูล วิธีการพัฒนา และขอบเขตการใช้งาน จึงไม่อาจสรุปถึงความแม่นยำหรือความน่าเชื่อถือได้โดยปราศจากหลักฐานเชิงประจักษ์รองรับ

ความก้าวหน้าของปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (GenAI) ทำให้สามารถช่วยร่างเอกสาร สรุปข้อเท็จจริง และเสนอแนวทางวิเคราะห์ปัญหากฎหมายได้ในระดับหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันก็สร้างความเสี่ยงสำคัญ เช่น การสร้างข้อมูลที่คลาดเคลื่อน การอ้างอิงกฎหมายหรือคำพิพากษาที่ไม่มีอยู่จริง และการให้เหตุผลที่ดูสมเหตุสมผลแต่ไม่สอดคล้องกับกฎหมายที่ใช้บังคับ กรณี *Mata v. Avianca, Inc.* เป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนปัญหาดังกล่าว เมื่อศาลสหรัฐมีคำสั่งลงโทษทนายความจากการยื่นเอกสารที่อ้างอิงคำพิพากษาซึ่งไม่มีอยู่จริง อันเป็นผลจากการใช้ ChatGPT โดยไม่ได้ตรวจสอบความถูกต้องอย่างเพียงพอ (*Mata v. Avianca, Inc.*, 2023)

กรณีดังกล่าวตอกย้ำหลักการสำคัญว่า ความรับผิดชอบต่อนื้อหาและการดำเนินคดียังคงเป็นของทนายความ มิใช่ของระบบอัตโนมัติ ผู้ประกอบวิชาชีพจึงไม่อาจอ้างการใช้เทคโนโลยีเพื่อหลีกเลี่ยงหน้าที่ในการตรวจสอบข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย หรือเอกสารที่ยื่นต่อศาลได้ แม้เครื่องมือเหล่านี้จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ไม่อาจทดแทนความรอบคอบ ดุลยพินิจ และความรับผิดชอบทางวิชาชีพของมนุษย์ได้

สำหรับประเทศไทย เครื่องมือทางกฎหมายที่ใช้ AI จำนวนมากยังพัฒนาบนฐานข้อมูลภาษาอังกฤษและแนวคิดของระบบกฎหมายจารีตประเพณีเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของฐานข้อมูลกฎหมายดิจิทัลและการพัฒนาแบบจำลองภาษาไทยกำลังเปิดโอกาสให้เกิดเครื่องมือที่สอดคล้องกับบริบทกฎหมายไทยมากขึ้น ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ทนายความควรเตรียมความพร้อมในฐานะผู้ใช้ ผู้ตรวจสอบ และผู้บริหารจัดการความเสี่ยง โดยให้ความสำคัญกับความถูกต้องของภาษากฎหมาย สถานะปัจจุบันของกฎหมายและคำพิพากษา การรักษาความลับของลูกค้า และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

นอกจากนี้ วรรณกรรมร่วมสมัยยังชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงเชิงโครงสร้างจากการใช้ระบบอัตโนมัติ โดยเฉพาะปัญหาความลำเอียงของข้อมูลและแบบจำลอง ซึ่งอาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติหรือผลลัพธ์ที่ไม่เป็นธรรม หากขาดกลไกกำกับดูแลที่เหมาะสม Harvard Law Review (2025) ชี้ว่า การนำระบบอัตโนมัติมาใช้ในการตัดสินใจทางกฎหมายหรือทางปกครองอาจทำให้ความลำเอียงที่มีอยู่เดิมถูกผลิตซ้ำหรือขยายผลในวงกว้าง จึงจำเป็นต้องมีมาตรการด้านความโปร่งใส ความสามารถในการตรวจสอบ และความรับผิดชอบควบคู่กับการพัฒนาเทคโนโลยี

## 2) ความเสี่ยงจากการพึ่งพาปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการยุติธรรม

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในกระบวนการยุติธรรมและการให้บริการทางกฎหมายก่อให้เกิดทั้งโอกาสและความท้าทายควบคู่กัน แม้เทคโนโลยีดังกล่าวจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการข้อมูล การค้นคว้ากฎหมาย และการวิเคราะห์เอกสารจำนวนมาก แต่ขณะเดียวกันก็สร้างคำถามสำคัญเกี่ยวกับความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม และผลกระทบต่อหลักนิติธรรม วรรณกรรมร่วมสมัยจำนวนมากชี้ว่า การใช้ระบบอัตโนมัติในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ เสรีภาพ หรือความรับผิดชอบทางกฎหมาย จำเป็นต้องอยู่ภายใต้กลไกกำกับดูแลที่เหมาะสม เพื่อป้องกันผลกระทบต่อ

หลักความเสมอภาค การไม่เลือกปฏิบัติ และความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม (Borgesano et al., 2025; Harvard Law Review, 2025; International Bar Association, 2024; Lim & Morgan, 2024)

ความเสี่ยงสำคัญสามารถจำแนกได้น้อยสี่ประการ ประการแรก คือ ความลำเอียงของข้อมูลและแบบจำลอง ซึ่งอาจสะท้อนอคติที่มีอยู่ในสังคมหรือระบบกฎหมายเดิม ส่งผลให้ผลลัพธ์ที่สร้างขึ้นมีแนวโน้มผลิตซ้ำหรือขยายความไม่เป็นธรรม โดยเฉพาะในระบบประเมินความเสี่ยงหรือระบบสนับสนุนการตัดสินใจ ประการที่สอง คือ การสร้างข้อมูลหรือข้ออ้างอิงที่คลาดเคลื่อน ซึ่งอาจปรากฏในรูปของข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย หรือคำพิพากษาที่ไม่มีอยู่จริงแต่มีลักษณะน่าเชื่อถือ ประการที่สาม คือ ความไม่โปร่งใสของกระบวนการประมวลผล ทำให้ยากต่อการตรวจสอบที่มาของผลลัพธ์ และประการสุดท้าย คือ ความเสี่ยงต่อการเปิดเผยความลับของลูกความและข้อมูลส่วนบุคคล เมื่อมีการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบของผู้ให้บริการภายนอกโดยขาดมาตรการคุ้มครองที่เพียงพอ

Contini (2024) อธิบายว่า ระบบวิเคราะห์เชิงคาดการณ์และปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์มีแนวโน้มลดทอนความซับซ้อนของกระบวนการค้นหาข้อเท็จจริง การประเมินพยานหลักฐาน และการให้เหตุผลทางกฎหมายให้เหลือเพียงความสัมพันธ์เชิงสถิติของข้อมูล ทั้งที่การตัดสินใจทางกฎหมายต้องอาศัยการตีความ การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน และการพิจารณาบริบทเฉพาะของแต่ละกรณี (Contini, 2024) ด้วยเหตุนี้ เทคโนโลยีดังกล่าวจึงเหมาะสำหรับการสนับสนุนการค้นคว้า การจัดระบบข้อมูล การสรุปเอกสาร และการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล มากกว่าการใช้ทดแทนดุลพินิจของผู้ประกอบวิชาชีพหรือใช้อำนาจตัดสินใจในกระบวนการยุติธรรม

ประเด็นที่ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นในปัจจุบัน คือ การใช้ระบบอัตโนมัติในการสนับสนุนพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์และการวิเคราะห์ข้อมูลในชั้นพิจารณา โดย Garrett และ Rudin (2023, 2024) เห็นว่า การพึ่งพาระบบที่ไม่สามารถอธิบายกระบวนการทำงานหรือเหตุผลของผลลัพธ์ได้อย่างชัดเจน อาจกระทบต่อความสามารถของคู่ความในการตรวจสอบและโต้แย้งพยานหลักฐาน จึงเสนอให้เลือกใช้ระบบที่สามารถอธิบายและตรวจสอบกระบวนการประมวลผลได้มากกว่า เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเป็นธรรมทางกระบวนการ (Garrett & Rudin, 2023, 2024)

ความไม่โปร่งใสของระบบที่มีลักษณะเป็น “กล่องดำ” (Black Box) อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิในการต่อสู้คดีของคู่ความ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการถามค้านพยาน สิทธิในการโต้แย้งพยานหลักฐาน หรือสิทธิในการตรวจสอบที่มาของข้อมูลและวิธีการประมวลผล ทั้งนี้ หากคู่ความไม่สามารถเข้าถึงหรือทำความเข้าใจเหตุผลที่นำไปสู่ผลลัพธ์ของระบบได้อย่างเพียงพอ ย่อมส่งผลกระทบต่อความสามารถของศาลในการประเมินน้ำหนักพยานหลักฐานและอาจกระทบต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมโดยรวม

### 3) แนวทางการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีจริยธรรมในวิชาชีพกฎหมาย

การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในงานกฎหมายตั้งอยู่บนหลักการสำคัญว่า ความรับผิดชอบต่อผลทางกฎหมายยังคงเป็นของทนายความ แม้จะมีการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการค้นคว้ากฎหมาย การร่างเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการจัดการพยานหลักฐานก็ตาม ทั้งนี้ Surden (2019) อธิบายว่า ระบบ AI ทางกฎหมายส่วนใหญ่ทำงานผ่านการประมวลผลข้อมูล การวิเคราะห์รูปแบบ และการคาดการณ์ มิได้ใช้เหตุผลทางกฎหมายในลักษณะเดียวกับมนุษย์ ดังนั้นผลลัพธ์ที่ระบบสร้างขึ้นจึงไม่อาจนำมาใช้แทนดุลพินิจทางวิชาชีพได้โดยตรง หากต้องผ่านการตรวจสอบและประเมินโดยผู้ประกอบวิชาชีพที่มีความรู้และความรับผิดชอบอย่างเพียงพอ (Surden, 2019)

การใช้ AI อย่างมีจริยธรรมควรตั้งอยู่บนหลักการสำคัญสี่ประการ ประการแรก คือ หลักความรับผิดชอบของมนุษย์ ซึ่งกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพต้องเป็นผู้ตรวจสอบ รับรอง และรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่นำไปใช้ ไม่อาจผลักภาระความรับผิดชอบไปยังระบบอัตโนมัติได้ ประการที่สอง คือ หลักความโปร่งใส โดยควรเปิดเผยการใช้เทคโนโลยีในระดับที่เหมาะสม หากการใช้งานดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อวิธีการให้บริการหรือประโยชน์ของลูกความ ประการที่สาม คือ หลักการรักษาความลับและความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล ซึ่งกำหนดให้ต้องประเมินความเสี่ยงจากการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบ

รวมถึงพิจารณาเงื่อนไขการใช้ข้อมูลของผู้ให้บริการอย่างรอบคอบ และประการสุดท้าย คือ หลักการตรวจสอบผลลัพธ์ ซึ่งกำหนดให้ข้อมูลหรือข้อเสนอนี้ที่ได้จาก AI ต้องผ่านการตรวจสอบอย่างอิสระก่อนนำไปใช้ในการให้คำปรึกษา การจัดทำเอกสาร หรือการดำเนินคดี

หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับ ABA Formal Opinion 512 ที่ยืนยันว่า การใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์มิได้ลดทอนหน้าที่ด้านความสามารถทางวิชาชีพ การรักษาความลับของลูกค้า การสื่อสารกับผู้รับบริการ การกำกับดูแลผู้ได้บังคับบัญชา หรือการควบคุมคุณภาพของงานกฎหมาย ตรงกันข้าม เทคโนโลยีดังกล่าวกลับทำให้ภาระในการตรวจสอบและกำกับดูแลมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เนื่องจากความผิดพลาดที่เกิดจากระบบอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิของลูกค้าและความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมได้โดยตรง

สำหรับประเทศไทย แม้ยังไม่มีแนวปฏิบัติเฉพาะเกี่ยวกับการใช้ AI ในวิชาชีพทนายความอย่างเป็นทางการ แต่ควรมีการพัฒนามาตรฐานขั้นต่ำเพื่อกำกับดูแลการใช้งานให้สอดคล้องกับบริบทของระบบกฎหมายไทย โดยอย่างน้อยควรครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ การตรวจสอบความถูกต้องของผลลัพธ์ การรักษาความลับและข้อมูลส่วนบุคคลของลูกค้า การเปิดเผยการใช้เทคโนโลยีในกรณีที่อาจมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ การกำกับดูแลผู้ให้บริการภายนอก และการพัฒนาสมรรถนะด้านเทคโนโลยีของผู้ประกอบวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง

การกำหนดมาตรฐานดังกล่าวไม่เพียงช่วยลดความเสี่ยงจากการใช้เทคโนโลยีโดยขาดความรู้หรือการควบคุมที่เหมาะสม แต่ยังมีส่วนสำคัญในการยกระดับมาตรฐานจริยธรรมของวิชาชีพให้สอดคล้องกับพัฒนาการทางเทคโนโลยีและแนวปฏิบัติระดับสากล ทั้งนี้ International Bar Association (2024) เห็นว่า วิชาชีพกฎหมายควรมีบทบาทเชิงรุกในการกำกับดูแลการใช้ AI เพื่อรักษาคุณค่าพื้นฐานของวิชาชีพ ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความเสมอภาค ความโปร่งใส และการคุ้มครองหลักนิติธรรม (International Bar Association, 2024)

### จรรยาบรรณวิชาชีพทนายความในยุคดิจิทัล

#### 1) หน้าที่ความซื่อสัตย์ต่อศาลในยุคดิจิทัล

หน้าที่ความซื่อสัตย์ต่อศาลเป็นหลักการพื้นฐานของมรรยาททนายความที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคดิจิทัล เนื่องจากการนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในการค้นคว้ากฎหมาย จัดทำคำคู่ความ หรือเตรียมเอกสารประกอบการพิจารณา อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงจากข้อมูลที่คลาดเคลื่อน การอ้างอิงคำพิพากษาที่ไม่มีอยู่จริง หรือการสร้างข้อความที่ดูน่าเชื่อถือแต่ขาดฐานทางกฎหมายรองรับ กรณีการใช้ AI จัดทำเอกสารทางกฎหมายที่มีข้อมูลอ้างอิงอันเป็นเท็จสะท้อนให้เห็นว่า เทคโนโลยีมิได้ลดทอนความรับผิดชอบของทนายความในการตรวจสอบเอกสารที่ยื่นต่อศาล หากแต่ยิ่งเพิ่มความเข้มข้นของหน้าที่ดังกล่าวมากขึ้น ทั้งนี้ ABA Formal Opinion 512 ยืนยันว่า ทนายความที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ยังคงต้องปฏิบัติตามหน้าที่ด้านความสามารถทางวิชาชีพ การรักษาความลับของลูกค้า การสื่อสารกับลูกค้า การกำกับดูแล และการเรียกเก็บค่าบริการอย่างสมเหตุสมผล (Mata v. Avianca, Inc., 2023)

สำหรับประเทศไทย ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. 2529 ยังคงเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการกำกับความประพฤติของทนายความ โดยกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติต่อศาล ลูกค้า คู่ความ และสาธารณชน รวมทั้งห้ามการกระทำที่อาจกระทบต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม เมื่อนำมาปรับใช้กับบริบทดิจิทัล หลักมรรยาทดังกล่าวครอบคลุมถึงหน้าที่ในการกลั่นกรองผลลัพธ์จาก AI การไม่ยื่นเอกสารที่มีข้อมูลอันเป็นเท็จหรือแหล่งอ้างอิงที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ และการไม่ใช้เทคโนโลยีในลักษณะที่อาจทำให้ศาลหรือคู่ความเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน ด้วยเหตุนี้ ทนายความจึงควรกำหนดกระบวนการตรวจสอบข้อมูลก่อนนำเสนอต่อศาลอย่างเป็นระบบ เช่น การตรวจสอบคำพิพากษาจากฐานข้อมูลทางการ การตรวจสอบสถานะปัจจุบันของกฎหมายที่อ้างอิง และการเปรียบเทียบข้อเท็จจริงกับเอกสารต้นฉบับทุกครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีเป็นไปโดยสอดคล้องกับจริยธรรมวิชาชีพ

และเพื่ออ้างไว้ซึ่งความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความยุติธรรมของกระบวนการพิจารณาคดี (Lawyers Council Under the Royal Patronage, 1986)

## 2) หน้าที่รักษาความลับในสภาพแวดล้อมดิจิทัล

การรักษาความลับของลูกความเป็นรากฐานสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างทนายความกับลูกความ อย่างไรก็ตาม ในยุคดิจิทัลหน้าที่ดังกล่าวต้องเผชิญความท้าทายมากขึ้น เนื่องจากข้อมูลคดีอาจถูกจัดเก็บในระบบคลาวด์ ส่งผ่านช่องทางสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ ใช้งานร่วมกันภายในสำนักงานกฎหมาย หรือประมวลผลผ่านระบบปัญญาประดิษฐ์ของผู้ให้บริการภายนอก ความเสี่ยงจากการเข้าถึงข้อมูลโดยไม่ได้รับอนุญาต การรั่วไหลของข้อมูล และการนำข้อมูลไปใช้เกินวัตถุประสงค์จึงเพิ่มสูงขึ้น ทนายความจึงต้องมองการรักษาความลับของลูกความในฐานะหน้าที่เชิงระบบที่ครอบคลุมการเลือกใช้เทคโนโลยี การกำหนดสิทธิการเข้าถึงข้อมูล การรักษาความมั่นคงปลอดภัยของระบบ และการประเมินความเสี่ยงของผู้ให้บริการภายนอก

ภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ทนายความหรือสำนักงานกฎหมายอาจมีสถานะเป็นผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลหรือผู้ประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทบาทในการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการประมวลผลข้อมูลในแต่ละกรณี จึงไม่อาจกำหนดได้ล่วงหน้าว่าทนายความมีสถานะเป็นผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลเสมอไป หากอยู่ในฐานะผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคล ย่อมมีหน้าที่ตามมาตรา 37 ในการจัดให้มีมาตรการรักษาความมั่นคงปลอดภัยที่เหมาะสม และเมื่อเกิดเหตุละเมิดข้อมูลส่วนบุคคลต้องแจ้งสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลโดยไม่ชักช้า และหากสามารถดำเนินการได้ต้องแจ้งภายใน 72 ชั่วโมงนับแต่ทราบเหตุ นอกจากนี้ หากเหตุละเมิดมีความเสี่ยงสูงต่อสิทธิและเสรีภาพของเจ้าของข้อมูล ต้องแจ้งเจ้าของข้อมูลพร้อมมาตรการเยียวยาที่เหมาะสมด้วย

การจัดการข้อมูลลูกความที่ไม่เหมาะสมอาจก่อให้เกิดความรับผิดหลายด้านพร้อมกัน ทั้งความรับผิดทางจริยธรรมวิชาชีพ ความรับผิดตามกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ความรับผิดทางแพ่งจากความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ลูกความ และความเสียหายต่อชื่อเสียงหรือความน่าเชื่อถือของสำนักงานกฎหมาย

ในทางปฏิบัติ ทนายความควรกำหนดมาตรการขั้นต่ำเพื่อคุ้มครองข้อมูลลูกความ เช่น หลีกเลี่ยงการนำข้อมูลลับเข้าสู่ระบบปัญญาประดิษฐ์สาธารณะโดยปราศจากการประเมินความเสี่ยง ใช้ช่องทางสื่อสารที่มีความปลอดภัยสำหรับข้อมูลคดี กำหนดสิทธิการเข้าถึงข้อมูลตามความจำเป็นในการปฏิบัติงาน และจัดทำแนวปฏิบัติภายในสำนักงานเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีและการคุ้มครองข้อมูลอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีเป็นไปโดยสอดคล้องกับจริยธรรมวิชาชีพ กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล และหลักการคุ้มครองประโยชน์สูงสุดของลูกความ

## 3) สมรรถนะทางเทคโนโลยีในฐานะองค์ประกอบจรรยาบรรณใหม่

แนวโน้มในระดับสากลสะท้อนให้เห็นว่า สมรรถนะด้านเทคโนโลยีได้รับการยอมรับมากขึ้นในฐานะส่วนหนึ่งของความสามารถทางวิชาชีพของทนายความ โดย ABA Model Rule 1.1 และคำอธิบายประกอบกำหนดว่า ผู้ประกอบวิชาชีพควรติดตามพัฒนาการของกฎหมาย แนวปฏิบัติทางวิชาชีพ ตลอดจนประโยชน์และความเสี่ยงของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการทางกฎหมาย ปัจจุบันแนวคิดดังกล่าวได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในสหรัฐอเมริกา โดยมีประมาณ 40 รัฐ รวมทั้ง District of Columbia และ Puerto Rico นำไปปรับใช้ในกฎหรือคำอธิบายเกี่ยวกับมาตรฐานความสามารถทางวิชาชีพแล้ว

สำหรับประเทศไทย การปรับปรุงข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความให้สอดคล้องกับบริบทดิจิทัลเป็นประเด็นที่ควรได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง เนื่องจากการให้บริการทางกฎหมายในปัจจุบันพึ่งพาระบบอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น ทั้งการยื่นเอกสาร การจัดเก็บข้อมูล การประชุมทางไกล การใช้พยานหลักฐานดิจิทัล และการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการปฏิบัติงาน แนวทางที่ควรนำมาพิจารณาอย่างน้อยประกอบด้วยห้าประการ ได้แก่ ประการแรก การส่งเสริมให้ผู้ประกอบวิชาชีพมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประโยชน์ ข้อจำกัด และความเสี่ยงของเทคโนโลยีที่นำมาใช้ ประการที่สอง การกำหนดหน้าที่ในการตรวจสอบและรับรองความถูกต้องของผลลัพธ์ก่อนนำไปใช้ ประการที่สาม การเปิดเผยการใช้

ปัญญาประดิษฐ์ต่อลูกความหรือศาลในกรณีที่มีผลกระทบต่อสิทธิหรือประโยชน์สำคัญ ประการที่สี่ การกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำด้านความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลภายในสำนักงานกฎหมาย และประการสุดท้าย การบรรจุกรอบมาตรฐานเทคโนโลยีและจริยธรรมดิจิทัลเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาต่อเนื่องทางกฎหมาย เพื่อให้สามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพในระดับสากล

### ผลกระทบต่อการศึกษากฎหมายและการพัฒนาวิชาชีพ

#### 1) การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษากฎหมายไทยเพื่อรองรับกระบวนการยุติธรรมดิจิทัล

การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลและการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการยุติธรรมส่งผลให้คุณลักษณะและความสามารถที่จำเป็นต่อผู้ประกอบการวิชาชีพกฎหมายเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ แม้ว่าสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งในประเทศไทยจะเริ่มบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายดิจิทัล กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กฎหมายไซเบอร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์ไว้ในหลักสูตรแล้ว แต่ระดับการบูรณาการองค์ความรู้ดังกล่าวยังแตกต่างกันในแต่ละสถาบัน บางแห่งยังคงมุ่งเน้นการเรียนการสอนตามแนวทางดั้งเดิม ส่งผลให้ผู้เรียนอาจมีโอกาสนำความรู้ไปใช้จริงได้ไม่เต็มที่ บางแห่งยังขาดการบูรณาการองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีทางกฎหมายในทางปฏิบัติอย่างจำกัด

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตร์จึงควรมุ่งเสริมสร้างความรู้และทักษะสำหรับการปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมยุคใหม่อย่างน้อยสี่ด้าน ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ความสามารถในการรวบรวมและประเมินพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงการตระหนักถึงจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีทางกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ความเสี่ยง ประเมินผลกระทบ และใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสมภายใต้หลักนิติธรรม

นอกจากการปรับปรุงเนื้อหาวิชาแล้ว สถาบันการศึกษาชั้นนำในต่างประเทศยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะเชิงปฏิบัติผ่านห้องปฏิบัติการเทคโนโลยีกฎหมาย การออกแบบบริการทางกฎหมายที่ยืดหยุ่นและเป็นศูนย์กลาง และการแข่งขันว่าความจำลองในสภาพแวดล้อมดิจิทัล ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้เครื่องมือสมัยใหม่ เรียนรู้การออกแบบบริการทางกฎหมายที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน และพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานในบริบทที่ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตร์ในอนาคต จึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการเพิ่มรายวิชาใหม่ หากแต่ควรมุ่งสร้างระบบการเรียนรู้ที่บูรณาการองค์ความรู้ทางกฎหมาย เทคโนโลยี และจริยธรรมวิชาชีพเข้าด้วยกัน เพื่อให้บัณฑิตสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของกระบวนการยุติธรรมและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้บริบททางสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

#### 2) การพัฒนาวิชาชีพต่อเนื่องในยุคดิจิทัล

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์ ระบบศาลอิเล็กทรอนิกส์ พยานหลักฐานดิจิทัล และภัยคุกคามทางไซเบอร์ ทำให้ความรู้ทางกฎหมายที่ได้รับในระดับปริญญาเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติวิชาชีพในระยะยาว ดังนั้น การพัฒนาวิชาชีพต่อเนื่อง (Continuing Legal Education: CLE) จึงมีบทบาทสำคัญในการยกระดับสมรรถนะของทนายความให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการยุติธรรมดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในความเห็นของผู้เขียน สถานทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ควรส่งเสริมหลักสูตรการศึกษาต่อเนื่องอย่างน้อย 5 ด้าน ได้แก่ (1) การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานกฎหมาย (2) กระบวนการยุติธรรมดิจิทัลและระบบศาลอิเล็กทรอนิกส์ (3) พยานหลักฐานดิจิทัลและนิติวิทยาศาสตร์ดิจิทัล (4) การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ และ (5) จริยธรรมและความรับผิดชอบทางวิชาชีพในยุคดิจิทัล เนื่องจากองค์ความรู้เหล่านี้กำลังกลายเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานของทนายความในอนาคต การพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการทาง

กฎหมาย ลดความเสี่ยงจากการใช้เทคโนโลยีอย่างไม่เหมาะสม และยกระดับมาตรฐานวิชาชีพให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

นอกจากนี้ สภานายความควรส่งเสริมการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Community of Practice: CoP) ระหว่างทนายความ นักนิติวิทยาศาสตร์ดิจิทัล นักวิทยาการคอมพิวเตอร์ และผู้เชี่ยวชาญด้านความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ เพื่อสนับสนุนการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้สหวิทยาการที่จำเป็นต่อการจัดการข้อพิพาททางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น คดีอาชญากรรมไซเบอร์ คดีที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์ หรือกรณีการรั่วไหลของข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งต้องอาศัยทั้งความรู้ทางกฎหมายและความรู้ทางเทคนิคควบคู่กัน การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยเพิ่มคุณภาพการให้บริการทางกฎหมาย ลดความผิดพลาดจากข้อจำกัดด้านเทคนิค และเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมดิจิทัลในระยะยาว

### กรอบแนวคิดทนายความยุคดิจิทัลบูรณาการ

#### 1) หลักการพื้นฐานของกรอบแนวคิด

บทความนี้เสนอกรอบแนวคิด ทนายความยุคดิจิทัลบูรณาการ (Integrated Digital Lawyer: IDL) ในฐานะกรอบวิเคราะห์ที่ผู้เขียนสังเคราะห์ขึ้นจากวรรณกรรมด้านวิชาชีพกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี จริยธรรมวิชาชีพ และการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ กรอบแนวคิดดังกล่าวมีได้มุ่งหมายให้ทนายความกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีโดยสมบูรณ์ หากแต่ชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมยุคดิจิทัลจำเป็นต้องบูรณาการความรู้ทางกฎหมายเข้ากับความเข้าใจด้านเทคโนโลยี ข้อมูล ความเสี่ยง และจริยธรรมอย่างเป็นระบบ

ในเชิงทฤษฎี กรอบ IDL ตั้งอยู่บนแนวคิดสังคมวิทยาแห่งวิชาชีพของ Abbott (1988) ซึ่งอธิบายว่าการดำรงอยู่ของวิชาชีพขึ้นอยู่กับ การรักษาองค์ความรู้เฉพาะทาง แนวคิดเกี่ยวกับอนาคตของวิชาชีพของ Susskind และ Susskind (2015) ที่ชี้ให้เห็นผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน และหลักความสามารถทางวิชาชีพตาม ABA Model Rule 1.1 และ ABA Formal Opinion 512 ซึ่งยืนยันว่าการใช้เทคโนโลยีต้องอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบและจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพ

กรอบ IDL ประกอบด้วยสมรรถนะสำคัญห้าด้าน ได้แก่ ประการแรก ความสามารถทางกฎหมายพื้นฐาน ซึ่งครอบคลุมความรู้ด้านกฎหมายสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติ การตีความกฎหมาย การใช้เหตุผลทางกฎหมาย การว่าความ การเจรจาไกล่เกลี่ย และการปฏิบัติตามหน้าที่ต่อลูกค้าและศาล อันเป็นรากฐานสำคัญที่ยังไม่อาจถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยี เนื่องจากการคุ้มครองสิทธิ การชั่งน้ำหนักคุณค่า และการใช้ดุลพินิจยังคงต้องอาศัยความรับผิดชอบของมนุษย์

ประการที่สอง ความรู้ด้านเทคโนโลยีทางกฎหมาย ซึ่งครอบคลุมความเข้าใจเกี่ยวกับระบบศาลอิเล็กทรอนิกส์ ปัญญาประดิษฐ์ ฐานข้อมูลกฎหมาย เครื่องมือจัดการคดี พยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ และระบบประชุมทางไกล สอดคล้องกับแนวคิดที่มองว่าสมรรถนะด้านเทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐานวิชาชีพ มิใช่เพียงทักษะเสริม

ประการที่สาม จริยธรรมดิจิทัล ซึ่งหมายถึงความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม การรักษาความลับของลูกค้า การเปิดเผยการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกรณีที่จำเป็น การตรวจสอบข้อมูลก่อนนำไปใช้ และการอ้างความซื่อสัตย์ต่อศาล ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวทางตาม ABA Formal Opinion 512 ที่ให้ความสำคัญกับความสามารถทางวิชาชีพ การสื่อสาร การกำกับดูแล และการรักษาความลับของลูกค้า

ประการที่สี่ การบริหารความเสี่ยงทางดิจิทัล ซึ่งครอบคลุมการประเมินและจัดการความเสี่ยงจากภัยคุกคามทางไซเบอร์ การรั่วไหลของข้อมูล การใช้ระบบของบุคคลภายนอก ความคลาดเคลื่อนของผลลัพธ์จากปัญญาประดิษฐ์ และการประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคลที่อาจไม่สอดคล้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สมรรถนะด้านนี้สะท้อนว่าบทบาทของทนายความในปัจจุบันได้ขยายจากผู้ให้คำปรึกษาทางกฎหมายไปสู่การกำกับดูแลความเสี่ยงที่เกิดจากเทคโนโลยีด้วย

ประการสุดท้าย ความสามารถเชิงสหวิทยาการ ซึ่งหมายถึงการทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี นิติศาสตร์ดิจิทัล ความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ วิทยาการข้อมูล และผู้พัฒนาระบบ ตลอดจนความสามารถในการถ่ายทอดประเด็นทางเทคนิคให้ถูกความ ศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องเข้าใจได้อย่างถูกต้อง สมรรถนะดังกล่าวมีความสำคัญเพิ่มขึ้น เนื่องจากข้อพิพาทสมัยใหม่มักเกี่ยวข้องกับข้อมูล เทคโนโลยี และผลกระทบทางจริยธรรมควบคู่ไปกับประเด็นทางกฎหมาย

ดังนั้น กรอบ IDL จึงเป็นกรอบสมรรถนะเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงกฎหมาย เทคโนโลยี จริยธรรม การบริหาร ความเสี่ยง และองค์ความรู้ข้ามสาขาเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อธำรงคุณค่าพื้นฐานของวิชาชีพทนายความ ควบคู่กับการเสริมสร้างความพร้อมในการปฏิบัติงานภายใต้บริบทของกระบวนการยุติธรรมยุคดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

## 2) กระบวนการสร้างทนายความยุคดิจิทัลบูรณาการ

กรอบแนวคิดทนายความยุคดิจิทัลบูรณาการเสนอให้การพัฒนาผู้ประกอบการวิชาชีพกฎหมายดำเนินไปอย่างต่อเนื่องในสี่ขั้นตอนที่เชื่อมโยงกัน

ขั้นตอนแรก การวางรากฐานในระดับหลักสูตรนิติศาสตร์ โดยควรบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายดิจิทัล กระบวนการยุติธรรมอิเล็กทรอนิกส์ พยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ ปัญญาประดิษฐ์ และจริยธรรมทางเทคโนโลยีเข้ากับรายวิชาหลักทางกฎหมาย แทนการแยกเป็นเพียงรายวิชาเลือกเฉพาะด้าน แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนตระหนักว่าเทคโนโลยีมีใช้เรื่องภายนอกวิชาชีพ แต่เป็นส่วนหนึ่งของการใช้กฎหมาย การให้คำปรึกษา และการดำเนินคดีในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่สอง การพัฒนาทักษะเชิงปฏิบัติ ผ่านคลินิกกฎหมาย การฝึกงาน สำนักงานกฎหมาย ศาลจำลอง และกิจกรรมว่าความจำลองในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้ระบบยื่นเอกสารทางอิเล็กทรอนิกส์ การจัดการ ข้อมูลคดี การนำเสนอพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ การดำเนินกระบวนการพิจารณาทางไกล และการตรวจสอบผลลัพธ์จากปัญญาประดิษฐ์ในสถานการณ์จำลอง อันจะช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติงานจริง

ขั้นตอนที่สาม การประเมินและรับรองความสามารถขั้นต่อด้านเทคโนโลยีกฎหมาย ซึ่งอาจพัฒนาเป็นแนวทางเชิงนโยบายสำหรับการประเมินความรู้เกี่ยวกับระบบศาลอิเล็กทรอนิกส์ พยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล การใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างรับผิดชอบ และจริยธรรมทางวิชาชีพ ทั้งนี้ ควรดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป และสอดคล้องกับความพร้อมขององค์กรวิชาชีพและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนสุดท้าย การพัฒนาอย่างต่อเนื่องหลังเข้าสู่วิชาชีพ ผ่านระบบการศึกษาต่อเนื่องและการพัฒนาความรู้เฉพาะด้าน โดยควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับเทคโนโลยีกฎหมาย ความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ พยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล และการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างรับผิดชอบอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นรวดเร็วกว่ารอบการปรับปรุงหลักสูตรตามปกติ หากขาดกลไกการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ผู้ประกอบวิชาชีพอาจไม่สามารถปรับตัวต่อมาตรฐาน ความเสี่ยง และข้อกำหนดใหม่ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางทั้งสี่ขั้นตอนนี้สะท้อนว่า การพัฒนาทนายความในยุคดิจิทัลไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว หากเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิตวิชาชีพ ซึ่งต้องอาศัยการบูรณาการความรู้ทางกฎหมาย เทคโนโลยี จริยธรรม และการบริหารความเสี่ยงเข้าด้วยกัน เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมภายใต้บริบทของกระบวนการยุติธรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

## 3) ข้อเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากล

พัฒนาการของวิชาชีพกฎหมายในหลายประเทศสะท้อนให้เห็นความพยายามในการสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมนวัตกรรมกับการธำรงคุณค่าพื้นฐานของวิชาชีพ แม้จะเผชิญความท้าทายร่วมกันจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี แต่แนวทางการปรับตัวของแต่ละประเทศแตกต่างกันตามโครงสร้างทางกฎหมาย สถาบันวิชาชีพ และบริบททางสังคม

สำหรับประเทศไทย แนวคิดทนายความยุคดิจิทัลบูรณาการ (Integrated Digital Lawyer: IDL) มุ่งพัฒนาความสามารถด้านเทคโนโลยีควบคู่กับการรักษาหลักการสำคัญของวิชาชีพ โดยเฉพาะความไว้วางใจระหว่างทนายความกับลูกความ ความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ และความรับผิดชอบส่วนบุคคล ทั้งนี้ วิชาชีพกฎหมายไทยยังคงมีลักษณะความสัมพันธ์เชิงบุคคลค่อนข้างสูง ลูกความจำนวนมากให้ความสำคัญกับประสบการณ์ ความน่าเชื่อถือ และความไว้วางใจในตัวผู้ให้บริการโดยตรง ขณะเดียวกัน ทนายความยังมีสถานะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวก จึงต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตและรับผิดชอบต่อผลของการดำเนินคดี ด้วยเหตุนี้ แม้เทคโนโลยีจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ยังไม่อาจทดแทนดุลพินิจและความรับผิดชอบทางวิชาชีพของมนุษย์ได้

ในสหรัฐอเมริกา แนวโน้มสำคัญคือการส่งเสริมการประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางกฎหมายอย่างรวดเร็ว ทั้งการใช้ปัญญาประดิษฐ์ การพัฒนาเครื่องมือสนับสนุนงานกฎหมาย และการให้บริการผ่านช่องทางดิจิทัล อย่างไรก็ตาม การเปิดรับนวัตกรรมดังกล่าวมาพร้อมกับการกำหนดมาตรฐานความรับผิดชอบทางวิชาชีพ โดย ABA Model Rule 1.1 และ ABA Formal Opinion 512 กำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพต้องมีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ใช้ และต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการนำระบบเหล่านั้นมาใช้ในการปฏิบัติงาน

ขณะที่สหภาพยุโรปให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานและการบริหารความเสี่ยงมากกว่า โดยกำหนดมาตรฐานด้านการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลผ่าน GDPR และวางกรอบกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ผ่าน EU AI Act ซึ่งยึดหลักความโปร่งใส ความสามารถในการตรวจสอบ และการกำกับดูแลโดยมนุษย์เป็นสำคัญ เพื่อป้องกันผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชน

เมื่อพิจารณาในภาพรวม กรอบ IDL ของไทยมีลักษณะเป็นแนวทางสายกลางที่แตกต่างจากทั้งสองรูปแบบกล่าวคือ มิได้มุ่งเปิดรับเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วเช่นสหรัฐอเมริกา และมิได้เน้นการกำกับดูแลอย่างเข้มงวดเช่นสหภาพยุโรป หากแต่พยายามสร้างดุลยภาพระหว่างการส่งเสริมนวัตกรรมกับการรักษาคุณค่าพื้นฐานของวิชาชีพ โดยยอมรับว่าเทคโนโลยีสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการทางกฎหมายได้ ขณะเดียวกันยังคงยืนยันว่าความไว้วางใจ ความรับผิดชอบทางวิชาชีพ และดุลพินิจของมนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ไม่อาจถูกแทนที่ด้วยระบบอัตโนมัติได้

## ความท้าทายและอุปสรรคในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารยุติธรรมไทย

### 1) ช่องว่างดิจิทัลและความเหลื่อมล้ำ

ช่องว่างดิจิทัลเป็นความท้าทายสำคัญของการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในยุคเทคโนโลยี เนื่องจากการเข้าถึงบริการทางกฎหมายในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์มิได้ขึ้นอยู่กับสิทธิที่กฎหมายรับรองเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน อุปกรณ์สื่อสาร ทักษะการใช้เทคโนโลยี และความสามารถในการทำความเข้าใจขั้นตอนการใช้งาน หากประชาชนในพื้นที่ห่างไกล ผู้สูงอายุ ผู้มีรายได้น้อย หรือผู้ที่ขาดทักษะด้านดิจิทัลไม่สามารถใช้บริการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาระบบอิเล็กทรอนิกส์อาจส่งผลให้สิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมมีอยู่ในทางกฎหมาย แต่ยังคงเข้าถึงได้ยากในทางปฏิบัติ ทั้งนี้ งานศึกษาของ Chamwong (2024) ชี้ให้เห็นว่า ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตยังคงเป็นปัจจัยสำคัญของปัญหาดังกล่าวในประเทศไทย

ในมิติของผู้ใช้บริการ แม้การยื่นเอกสารทางอิเล็กทรอนิกส์และการพิจารณาคดีทางไกลจะช่วยลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มความสะดวก แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจก่อให้เกิดข้อจำกัดแก่ผู้ที่ขาดอุปกรณ์ ขาดการเชื่อมต่อที่มีคุณภาพ หรือไม่มีความชำนาญในการใช้งานระบบ ด้วยเหตุนี้ การพัฒนากระบวนการยุติธรรมจึงไม่ควรมุ่งเน้นเฉพาะการสร้างแพลตฟอร์มออนไลน์ หากควรจัดให้มีมาตรการสนับสนุนควบคู่กัน เช่น ศูนย์ช่วยเหลือผู้ใช้บริการ คู่มือที่เข้าใจง่าย การให้คำแนะนำด้านเทคนิคก่อนวันพิจารณา และการจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับผู้ขาดความพร้อม

ปัญหาดังกล่าวยังส่งผลต่อผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย โดยเฉพาะผู้ที่ปฏิบัติงานในต่างจังหวัด สำนักงานขนาดเล็ก หรือผู้ที่ไม่ได้เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ข้อจำกัดด้านทักษะและทรัพยากรอาจกระทบต่อการจัดการ

ข้อมูลดี การใช้พยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ การยื่นเอกสารผ่านระบบของศาล และการเข้าร่วมกระบวนการพิจารณาทางไกล

ดังนั้น สภานายความในพระบรมราชูปถัมภ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรริบบทบาทเชิงรุกในการลดความเหลื่อมล้ำดังกล่าว ผ่านการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่สอดคล้องกับระดับความรู้ของผู้ปฏิบัติงาน การจัดให้มีศูนย์สนับสนุนด้านเทคโนโลยีสำหรับวิชาชีพกฎหมาย และการส่งเสริมการเข้าถึงเครื่องมือพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับสำนักงานขนาดเล็ก ทั้งนี้เพื่อให้การเปลี่ยนผ่านสู่กระบวนการยุติธรรมยุคดิจิทัลเป็นไปอย่างทั่วถึง และไม่กลายเป็นปัจจัยที่สร้างความเหลื่อมล้ำรูปแบบใหม่ภายในวิชาชีพกฎหมายและสังคมโดยรวม

## 2) ความน่าเชื่อถือและความปลอดภัยของระบบ

แม้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ. 2562 จะวางกรอบกำกับดูแลด้านความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์สำหรับโครงสร้างพื้นฐานสำคัญของประเทศ ซึ่งครอบคลุมหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมด้วย แต่การดำเนินงานในทางปฏิบัติยังมีประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาต่อเนื่อง โดยเฉพาะการกำหนดมาตรฐานเฉพาะสำหรับระบบศาลอิเล็กทรอนิกส์ การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรด้านความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ และการประเมินความพร้อมของระบบอย่างสม่ำเสมอ

แนวทางดังกล่าวมีความสำคัญต่อการป้องกันความเสี่ยงจากการรั่วไหลของข้อมูล การโจมตีทางไซเบอร์ และการเข้าถึงสำนวนคดีหรือข้อมูลสำคัญโดยมิชอบ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิของคู่ความ ความน่าเชื่อถือของกระบวนการพิจารณา และความเชื่อมั่นของสาธารณชนต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรม ดังนั้น การยกระดับมาตรการด้านความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์จึงไม่ใช่เพียงประเด็นทางเทคนิค หากเป็นองค์ประกอบสำคัญของการคุ้มครองสิทธิ การรักษาความลับของข้อมูล และการธำรงความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมในยุคดิจิทัล อันจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการใช้เทคโนโลยีในงานยุติธรรมได้อย่างยั่งยืน

## 3) ปัญหากฎหมายที่ยังไม่มีคำตอบ

แม้ประเทศไทยจะมีพัฒนาการด้านกระบวนการยุติธรรมดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง แต่ยังมีประเด็นทางกฎหมายหลายประการที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีความชัดเจนมากขึ้น เพื่อรองรับการใช้เทคโนโลยีในงานยุติธรรมอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับหลักนิติธรรม

ประการแรก คือ การกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดชอบจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานกฎหมาย โดยยืนยันหลักการสำคัญว่า ผู้ประกอบวิชาชีพยังคงต้องรับผิดชอบต่อการให้คำปรึกษา การจัดทำเอกสาร และการดำเนินการทางกฎหมาย แม้จะอาศัยระบบอัตโนมัติหรือปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือสนับสนุนก็ตาม

ประการที่สอง คือ การพัฒนามาตรฐานการรับฟังข้อมูลหรือผลลัพธ์ที่สร้างขึ้นโดยระบบปัญญาประดิษฐ์ โดยเฉพาะในประเด็นความน่าเชื่อถือ ความสามารถในการตรวจสอบที่มา และความโปร่งใสของกระบวนการประมวลผล เพื่อให้ศาลและคู่ความสามารถประเมินน้ำหนักของข้อมูลดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม

ประการที่สาม คือ การจัดทำแนวปฏิบัติเฉพาะเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะข้อมูลคดี ข้อมูลส่วนบุคคล และข้อมูลอ่อนไหว ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการดูแลภายใต้มาตรการรักษาความมั่นคงปลอดภัยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

ประการสุดท้าย คือ การกำกับดูแลระบบอัลกอริทึมที่นำมาใช้ในกระบวนการยุติธรรม โดยยึดหลักความโปร่งใส ความสามารถในการตรวจสอบ และการควบคุมโดยมนุษย์ เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากความลำเอียงของระบบ การตัดสินใจที่ไม่เป็นธรรม และผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน

ประเด็นเหล่านี้ไม่ใช่เพียงเรื่องทางเทคนิคหรือการบริหารจัดการเท่านั้น หากเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมในยุคดิจิทัล และเป็นเงื่อนไขสำคัญในการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และความเป็นธรรมภายใต้หลักนิติธรรมในระยะยาว

## ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและทิศทางการวิจัยในอนาคต

### 1) ข้อเสนอต่อสภาพนายความในพระบรมราชูปถัมภ์

ผู้เขียนเห็นว่าสภาพนายความควรดำเนินการอย่างน้อย 5 ประการ ได้แก่ (1) จัดทำกรอบสมรรถนะดิจิทัลสำหรับทนายความ (2) พัฒนาหลักสูตร Continuing Legal Education ด้าน AI กฎหมายดิจิทัล และความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ (3) จัดทำแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมเกี่ยวกับการใช้ AI ในวิชาชีพ (4) ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างทนายความและผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี และ (5) สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมกฎหมายและเทคโนโลยี

### 2) ข้อเสนอต่อสถาบันการศึกษา (คณะนิติศาสตร์)

คณะนิติศาสตร์และสถาบันการศึกษากฎหมายควรพิจารณาปฏิรูปหลักสูตรใน 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ (1) กฎหมายดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (2) กระบวนการยุติธรรมดิจิทัลและพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ และ (3) จริยธรรมและความรับผิดชอบทางวิชาชีพในยุคเทคโนโลยี เนื่องจากสมรรถนะดังกล่าวกำลังกลายเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายในอนาคต

## บทสรุป (Conclusion)

บทความนี้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของวิชาชีพทนายความไทยภายใต้การเปลี่ยนผ่านสู่กระบวนการยุติธรรมยุคดิจิทัล ซึ่งครอบคลุมการใช้ระบบศาลอิเล็กทรอนิกส์ การพิจารณาคดีทางไกล พยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล และการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้ส่งผลเพียงต่อวิธีการปฏิบัติงาน หากยังกระทบต่อมาตรฐานความสามารถทางวิชาชีพ ความรับผิดชอบต่อศาล การรักษาความลับของลูกค้า และจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพโดยตรง

ผลการศึกษาพบว่า ทนายความไทยกำลังเผชิญแรงกดดันสำคัญจากสามปัจจัย ได้แก่ การเปลี่ยนผ่านของกระบวนการยุติธรรมสู่ระบบดิจิทัล ความคาดหวังของลูกค้าต่อบริการที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น และการขยายบทบาทของปัญญาประดิษฐ์ในการสนับสนุนงานทางกฎหมาย ปัจจัยเหล่านี้มิได้ลดความสำคัญของทนายความ หากสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาความสามารถจากผู้ใช้ความรู้ทางกฎหมายแบบดั้งเดิมไปสู่ผู้ที่สามารถใช้ ตรวจสอบ กำกับดูแล และรับผิดชอบต่อการใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม

องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการศึกษานี้ คือ การเสนอกรอบแนวคิด ทนายความยุคดิจิทัลบูรณาการ (Integrated Digital Lawyer: IDL) ซึ่งบูรณาการความรู้ทางกฎหมาย ความเข้าใจด้านเทคโนโลยี จริยธรรมดิจิทัล การบริหารความเสี่ยง และความสามารถเชิงสหวิทยาการเข้าด้วยกัน ภายใต้หลักการสำคัญว่า แม้เทคโนโลยีจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน แต่ไม่อาจทดแทนคุณพินิจ ความรับผิดชอบทางวิชาชีพ และความไว้วางใจซึ่งเป็นคุณค่าพื้นฐานของวิชาชีพกฎหมายได้ ในเชิงนโยบาย การพัฒนาวิชาชีพให้สอดคล้องกับบริบทดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยสภาพนายความควรพัฒนามาตรฐานจรรยาบรรณและแนวปฏิบัติที่ครอบคลุมการใช้เทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์อย่างรับผิดชอบ ขณะที่สถาบันการศึกษาควรปรับหลักสูตรให้เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางกฎหมาย เทคโนโลยี และจริยธรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

โดยสรุป การเปลี่ยนผ่านสู่กระบวนการยุติธรรมยุคดิจิทัลมิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือหรือวิธีการทำงาน หากเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อบทบาท ความสามารถ และความรับผิดชอบของทนายความโดยตรง กรอบ IDL จึงสามารถใช้เป็นฐานแนวคิดในการอธิบาย พัฒนา และกำกับบทบาทของทนายความไทยให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ควบคู่กับการธำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรม ความเป็นธรรม และความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมในอนาคต

### องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา

บทความนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่ใน 3 มิติสำคัญ ได้แก่ มิติที่หนึ่ง การพัฒนากรอบแนวคิด ทนายความยุคดิจิทัล บูรณาการ (Integrated Digital Lawyer: IDL) ที่ผู้เขียนสังเคราะห์จากแนวคิดวิชาชีพกฎหมาย เทคโนโลยีดิจิทัล กระบวนการยุติธรรมดิจิทัล และจริยธรรมวิชาชีพ แตกต่างจากวรรณกรรมเดิมที่มักศึกษาแยกส่วน เพราะกรอบ IDL อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะทางกฎหมาย เทคโนโลยี จริยธรรมดิจิทัล การบริหารความเสี่ยง และการทำงานข้ามศาสตร์ในฐานะระบบสมรรถนะเดียวกัน

มิติที่สอง การขยายขอบเขตแนวคิดว่าด้วยหน้าที่และจรรยาบรรณของทนายความ โดยเสนอว่าสมรรถนะทางเทคโนโลยีและจริยธรรมดิจิทัลควรเป็นองค์ประกอบใหม่ของมาตรฐานวิชาชีพ มิใช่เพียงทักษะเสริมทางเทคนิค เพราะการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความยุคดิจิทัลครอบคลุมถึงความสามารถในการใช้ ตรวจสอบ ควบคุม และรับผิดชอบต่อเทคโนโลยีที่นำมาใช้ภายใต้หลักนิติธรรม

มิติที่สาม การพัฒนาโมเดลสมรรถนะห้ามิติ ได้แก่ (1) สมรรถนะทางกฎหมายแบบดั้งเดิม (2) ความรู้ด้านเทคโนโลยีกฎหมาย (3) จริยธรรมดิจิทัล (4) การบริหารความเสี่ยงดิจิทัล และ (5) สมรรถนะเชิงสหวิทยาการ ซึ่งนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบหลักสูตรนิติศาสตร์ การศึกษาต่อเนื่องทางกฎหมาย การกำหนดมาตรฐานจรรยาบรรณ และการวางนโยบายกระบวนการยุติธรรมดิจิทัลได้อย่างเป็นรูปธรรม

กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้ใหม่อยู่ที่การเสนอกรอบ IDL ในฐานะกรอบสมรรถนะเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงมิติทางกฎหมาย เทคโนโลยี จริยธรรม ความเสี่ยง และสหวิทยาการเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อันเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรกฎหมาย การยกระดับมาตรฐานวิชาชีพ และการออกแบบนโยบายกระบวนการยุติธรรมดิจิทัลที่สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย

### เอกสารอ้างอิง (References)

- สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ. (25 ตุลาคม 2566). คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการบริหารจัดการคดีที่พิจารณาทางอิเล็กทรอนิกส์ในศาลชั้นต้น พ.ศ. 2566.  
<https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/11826/iid/378934>
- Abbott, A. (1988). *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. University of Chicago Press.
- AI Thailand. (2024). *AI Thailand annual report 2023*. <https://www.ai.in.th/wp-content/uploads/2024/06/AI-Thailand-Annual-Report-2023.pdf>
- American Bar Association. (2020). *Model rules of professional conduct: Rule 1.1 competence*, Comment [8].  
[https://www.americanbar.org/groups/professional\\_responsibility/publications/model\\_rules\\_of\\_professional\\_conduct/rule\\_1\\_1\\_competence/](https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/rule_1_1_competence/)
- American Bar Association. (2024). *Formal opinion 512: Generative artificial intelligence tools*.  
[https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/professional\\_responsibility/ethics-opinions/aba-formal-opinion-512.pdf](https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/professional_responsibility/ethics-opinions/aba-formal-opinion-512.pdf)
- Borgesano, F., De Maio, A., Laghi, P., & Musmanno, R. (2025). Artificial intelligence and justice: A systematic literature review and future research perspectives on Justice 5.0. *European Journal of Innovation Management*, 28(11), 349–385. <https://doi.org/10.1108/EJIM-01-2025-0117>

- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Cappelletti, M., & Garth, B. G. (Eds.). (1978). *Access to justice: A world survey* (Vol. 1). Sijthoff and Noordhoff.
- Chamwong, S., Chomtohsuwan, T., & Charoenphandhu, N. (2024). Analysis of inequality in household internet utilization and policy implications. *Journal of Demography*, 40(1), Article 4. <https://doi.org/10.56808/2730-3934.1369>
- Christensen, C. M. (1997). *The innovator's dilemma: When new technologies cause great firms to fail*. Harvard Business School Press.
- Contini, F. (2024). Artificial intelligence and real decisions: Predictive systems and generative AI vs. emotive-cognitive legal deliberations. *Frontiers in Sociology*, 9, Article 1417766. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2024.1417766>
- Electronic Transactions Development Agency. (2022). *Royal decree on the operation of digital platform service businesses that are subject to prior notification, B.E. 2565 (2022)*. <https://www.etda.or.th/getattachment/Regulator/DigitalPlatform/law/Clean-Royal-Decree-on-DP-Corrected-1.pdf.aspx?lang=th-TH>
- Electronic Transactions Development Agency. (2023). *Principles for regulating the provision and use of AI in Thailand and beyond*. <https://www.etda.or.th/getattachment/Our-Service/AIGC/Research-and-Recommendation/Principles-for-Regulating-the-Provision-and-Use-of-AI-in-Thailand-and-Beyond-%28EN%29.pdf.aspx?lang=th-TH>
- European Parliament and Council of the European Union. (2024). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence. *Official Journal of the European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng>
- Garrett, B. L., & Rudin, C. (2023). Interpretable algorithmic forensics. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 120(41), e2301842120. <https://doi.org/10.1073/pnas.2301842120>
- Garrett, B. L., & Rudin, C. (2024). The right to a glass box: Rethinking the use of artificial intelligence in criminal justice. *Cornell Law Review*, 109(3), 561–627.
- Harvard Law Review. (2025). Developments in the law: Artificial intelligence. *Harvard Law Review*, 138(6). <https://harvardlawreview.org/print/vol-138/developments-in-the-law-artificial-intelligence/>
- Inchausti, F. G. (2024). From remote hearings to online courts. <https://www.cplj.org/publications/9-4-from-remote-hearings-to-online-courts>
- Indananda, N., & Wongsuryrat, M. (2019). *An overview of the legal profession in Thailand*. Tilleke & Gibbins. <https://www.tilleke.com/insights/overview-legal-profession-thailand/>

- International Bar Association. (2024). *The future is now: Artificial intelligence and the legal profession*.  
<https://www.ibanet.org/document?id=The-future-is-now-AI-and-the-legal-profession-report>
- International Organization for Standardization. (2012). *ISO/IEC 27037:2012 Information technology-Security techniques-Guidelines for identification, collection, acquisition and preservation of digital evidence*. <https://www.iso.org/standard/44381.html>
- Lawyers Council Under the Royal Patronage. (1986). *Regulation on lawyers' ethics B.E. 2529 (1986)*.  
<https://www.lawyerscouncil.or.th/>
- Lim, E., & Morgan, P. (Eds.). (2024). *The Cambridge handbook of private law and artificial intelligence*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108980197>
- Martschuk, N. (2024). Remote witnesses: Improving their experience of participating in court. *Tilburg Law Review*, 29(1), 1–17. <https://doi.org/10.5334/tlir.390>
- Mata v. Avianca, Inc., No. 22-CV-1461 (PKC), 678 F. Supp. 3d 443 (S.D.N.Y. 2023).  
<https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2022cv01461/575368/54/>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *Towards effective governance of justice data*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/d2950e02-en>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2025). *Governing with artificial intelligence: The state of play and way forward in core government functions*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/795de142-en>
- Royal Thai Government Gazette. (2007). *Computer-Related Crime Act B.E. 2550 (2007)*.  
<https://www.mdes.go.th/law/detail/3516>
- Royal Thai Government Gazette. (2019). *Personal Data Protection Act B.E. 2562 (2019)*.  
<https://ratchakitcha.soc.go.th/documents/17082307.pdf>
- Surden, H. (2019). Artificial intelligence and law: An overview. *Georgia State University Law Review*, 35(4), 1305–1337.
- Susskind, R. (2019). *Online courts and the future of justice*. Oxford University Press.
- Susskind, R., & Susskind, D. (2015). *The future of the professions: How technology will transform the work of human experts*. Oxford University Press.  
<https://doi.org/10.1093/oso/9780198713395.001.0001>